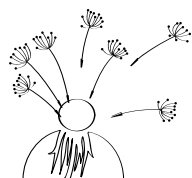


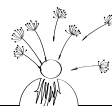
LASĀMĀ GRĀMĀTA

12-14 gadus jauniem
latviešiem pasaulē



Latviešu valodas
aģentūra





SATURS

Ievads	3	Māra Cielēna	
Ko tu uzzināsi	4	<i>Mans draugs ir ļoti...</i>	37
SEVIS MEKLĒJUMOS	5	Jānis Klīdzējs <i>Cilvēka bērns</i>	37
LATVIEŠU FOLKLORA	5	Māra Cielēna	
Fricis Bārda <i>Es</i>	7	<i>Tauriņš, tauriņa ēna un Leons</i>	39
Aspazija		Rūdolfs Blaumanis	42
<i>Tāda es esmu</i>	8	<i>Skroderdienas Silmačos</i>	43
<i>Nebēdne meitene</i>	8	LATVISKĀ DZĪVESZIŅA	49
Ieva Samauska		Imants Ziedonis	
<i>Meitene, kura mācēja visas</i>		<i>Tu dzīvoji dižu darbu</i>	49
<i>pasaules valodas</i>	10	LATVIEŠU FOLKLORA	50
Kristīne Ulberga-Rubīne		<i>Anna Brigadere</i> <i>Maija un Paija</i>	54
<i>Es grāmatas nolasu</i>	16	LATVIJA	64
ĢIMENE	22	LATVIEŠU FOLKLORA	64
LATVIEŠU FOLKLORA	22	Andrejs Eglītis	66
Rainis <i>Māsas</i>	23	Māra Zālīte	
Andrejs Eglītis		<i>Kur zaļa zāle, tumša nakts</i>	66
<i>Ir māte mani mācījusi</i>	24	Roberts Mūks <i>Latvija</i>	67
Ieva Samauska <i>Eņģelītis</i>	24	Pēters Brūveris <i>Manai tēvuzemei</i>	68
Māra Zālīte <i>Meža gulbji</i>	31	Jānis Baltvilks	
MANI DRAUGI	35	<i>Cik maksā visdārgākais?</i>	69
LATVIEŠU FOLKLORA	35	Vizma Belševica <i>Bille</i>	70
Inese Zandere		Jānis Jaunsudrabiņš	
<i>Dāvanas tavam draugam</i>	36	<i>Piemini Latviju</i>	73
<i>Draudzenes no vienas klases</i>	36	Ziņas par autoriem	75
		Izmantotā literatūra	79

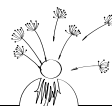
LASĀMĀ GRĀMATA

12 – 14 gadus veciem pusaudžiem diasporā

Autore – sastādītāja **Ilze Zvaigzne**
 Redaktore **Mārīte Āboltiņa**
 Korektore **Daina Grūbe**
 Māksliniece **Marta Kreituse**

Maketētājs **Edgars Švanks**
 Konsultēja **Daina Grosa (PBLA)**
 Atbildīgā par izdevumu **Elita Pušpure, Vineta Vaivade**

2015, LVA



IEVADS

Šajā mācību grāmatā tu iepazīsi latviešu folkloru un dažādu latviešu rakstnieku darbus, kas tapuši gan pagājušajā gadsimtā, gan mūsdienās.

Kad lasām grāmatas, iejūtamies notikumos, par kuriem tās stāsta, saskatām sev tuvu, priecājamies un skumstam kopā ar literāro darbu tēliem, tiecamies līdzināties mūsu iemīļotajiem varoņiem, raudam un smejamies kopā ar tiem. Literatūra rosina domāt, vērtēt, sniedz jaunus priekšstatus un palīdz cilvēkam pilnveidoties.

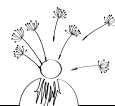
Folklorā un literārie darbi tevi rosinās domāt par sevis meklējumiem, ģimeni, draugiem, latvisko dzīvesziņu, tēvzemi, Latviju u. c. nozīmīgiem jautājumiem.

Tu dzīvo ģimenē un veido attiecības ar sev tuviem cilvēkiem. Tavas saknes ir ģimenē un tās vēsturē. Mūsdienās cilvēkam ir iespējas dzīvot dažādās pasaules valstīs, tomēr allaž ir svarīgi izprast savas saknes, noskaidrot, kur atrodas senču dzimtene, kādas tautas gudrības viņi zinājuši un saglabājuši. Šīs grāmatas literārie teksti tev palīdzēs meklēt atbildes uz svarīgiem jautājumiem sevis un pasaules izpratnei.

Lasot tu papildināsi savu vārdu krājumu, iedziļināsies latviešu valodas bagātībā – pētīsi sinonīmus, antonīmus, frazeologismus, kā arī dažādu vārdu un vārdu savienojumu nozīmes.

Ja vēlies, lai tava valoda pilnveidotos ik brīdi, vari veidot savu latviešu valodas vārdnīcu, kā to dara Ievas Samauskas stāsta „Meitene, kura mācēja visas pasaules valodas” varone Lela.

Lai lasīšana un domāšana ir tavas ikdienas nepieciešamība!



KO TU UZZINĀSI

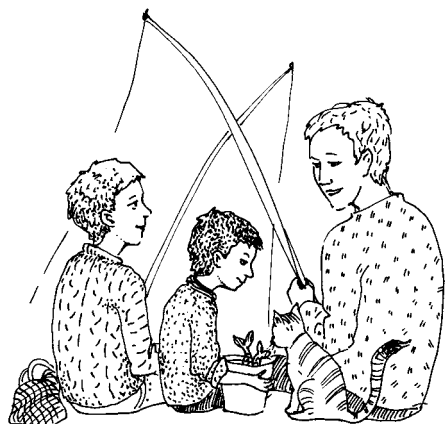
Sevis meklējumos

*cilvēka īpašībām,
tev svarīgiem dzīves jautājumiem,
nepieciešamību sevi pilnveidot*



Ģimene

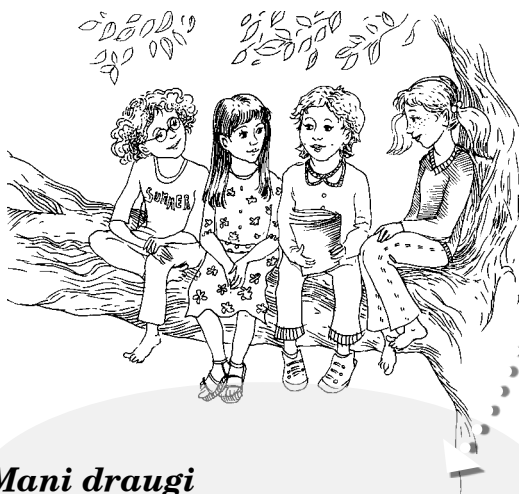
vecāku un bērnu attiecībām
brāļu un māsu attiecībām
ģimenes nozīmi



Latviskā dzīvesziņa

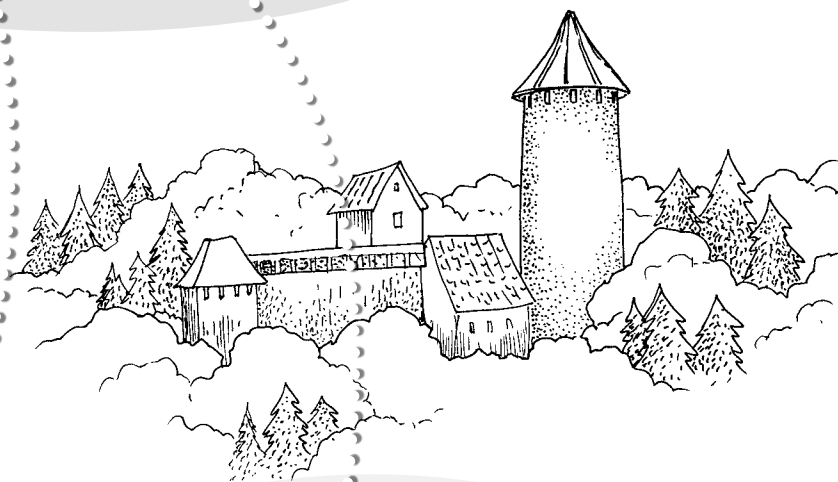
tautasdziesmām
īsto meitu un sērdienīti
labo darbu nozīmi

Tu **lasīsi** folkloras un literāros darbus
un **uzzināsi** par



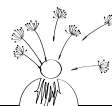
Mani draugi

draugu nozīmi dzīvē
draudzības spēku
draugu savstarpējām attiecībām



Latvija

tēvzemes mīlestību
Laimīgo Zemi – mājām
Latviju



SEVIS MEKLĒJUMOS

LATVIEŠU FOLKLORA

- Nosauc trīs, tavuprāt, svarīgas cilvēka īpašības!
- Pastāsti, kuras īpašības tu gribētu izkopt sevī!
- Lasi latviešu tautasdziesmas!

Es meitiņa kā rozīte,
Kā sarkana magonīte.
Apkārt man jauni puisi
Kā vanagi lidinās.

Smuidra, gara tautu meita
Zied kā roze dārziņā;
Smuidrs, garš tautu dēls
Kā ozols mežmalā.

Redz, kur puika, kam ir vara,
Kas varēja lielīties!
Pašam bērs kumeliņš,
Pašam tēva padomiņš.

- Ar ko tautasdziesmās salīdzināta meita,
ar ko – puisis?
- Nolasi vārdus pamazināmajā formā!
- Nolasi tautasdziesmas, ieliekot pamazināmajā
formā rakstīto vārdu vietā vārdus pamatformā!

Paraugs.

meitiņa – meita

rozīte –

- Pastāsti, kā mainās dziesmu saturs!
- Kāpēc, tavuprāt, tautasdziesmās izmantoti vārdi pamazināmajā
formā?
- Kāpēc puika varēja būt lepns?

rozīte – roze,
augš ar lieliem
dažādas krāsas
ziediem un
ar ērkšķainu
stumbru



magonīte –
magone, pļavas
puķe ar sarkaniem
vai oranžiem
ziediem



vanags –
vidēji liels,
plēsīgs
putns



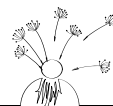
smuidra
(smuidrs) – slaida (slaidis),
stalta (stalts)

mežmala – meža mala

lielīties – *šeit*: būt lepnam

bērs kumeliņš – zirga
mazulis ar brūnu
apmatojumu, melnām
krēpēm un asti

tēva padomiņš – tēva
ieteikums, kā rīkoties
pareizi; gudrība



Malējiņa tā meitiņa,
Sadiluši gredzentiņi;
Arājiņš tas puisītis
Smilšainām kājiņām.

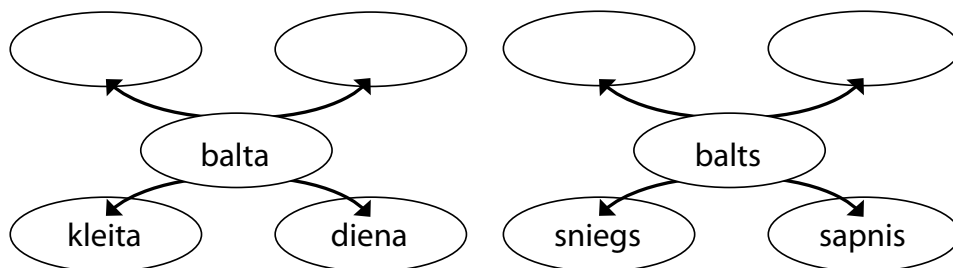
- **Kāpēc, tavuprāt, meitai ir sadiluši gredzeni un puisim smilšainas kājas?**
- **Kādu puisi senais latvietis uzskatījis par glītu?**

Patīk man miežu druva
Dzeltenām vārpiņām;
Patīk man tas puisītis
Dzelteniem matiņiem.

Balta nāca tautu meita,
Kā ar sniegu apsnigusi;
Nav ar sniegu apsnigusi,
Nāk ar savu tikumiņu.

- **Izdomā vārdu savienojumus ar vārdu *balta*, *balts*!**
Veido domu karti pēc parauga!

Paraugs.



- **Kuros vārdu savienojumos vārds *balts* lietots tiešajā nozīmē (nosauc parādību tieši), kuros – pārnestajā (parādību nosauc netieši)?**
- **Paskaidro, kā tu saproti vārdus *balta tautumeita*!**
- **Izskaidro, kā tu saproti vārdu *tikums*! Kuras īpašības ir raksturīgas tikumīgam cilvēkam?**
- **Kāpēc tautasdziesmās tikumīga meita ir arī ārēji skaista?**
- **Kuras cilvēka īpašības cildinātas tautasdziesmās?**

malējiņa – malēja; tā, kas maļ graudus, lai iegūtu miltus

sadilt – tiekot valkātam, kļūt plānam, nestipram, arī cauram (par apģērbu, apaviem)

arājiņš – arājs; cilvēks, kas ar zemi

art – apstrādāt zemi ar arklu

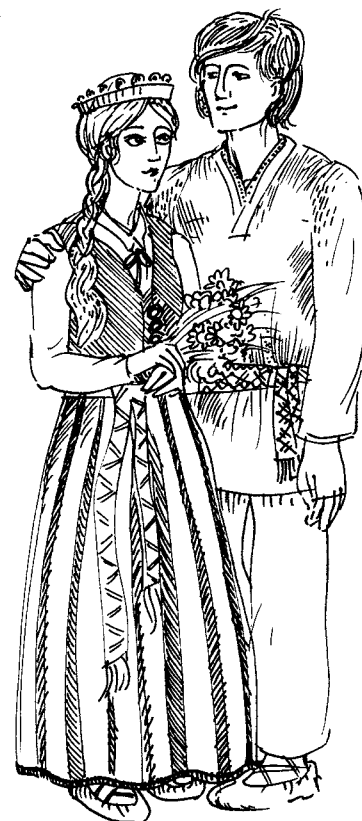
puisītis – puisis; parasti neprecējies jauns vīrietis

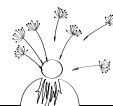
druva – labības lauks

vārpiņas –



tikumiņš – tikums; labo īpašību kopums





Nevienam nelaizos Es negāju lepmu prātu
Šai baltā saulītē; Nevienā sētiņā;
Ne miegam, laiskumam, Savu darbu padarīju,
Ne ļaudīm niecināt. Vēl otram palīdzēju.

(Tautasdziesmas)

- Izdomā tautasdziesmai līdzīgu pantiņu par mūsdienu puisi vai meitu!

FRICIS BĀRDA (1880–1919)

- Pārdomā, kuri dzīves jautājumi tev ir svarīgi!
- Lasi Friča Bārdas dzejoli „Es”!

Es

Trīs lietas mani moka no mazotnes:
kas biju, kas būšu un esmu kas es?
Daudz atbildes radās, daudz izzuda,
līdz beidzot šī viena man palika:

ne puķe, ne lapa, ne zieds es, ne zars,
ne zvaigzne, ne saule, ne liesma, ne stars –
es esmu tik sīks zieda puteklītis,
kas, mūžības vēju nests, lido un trīc.

Un mūžības vējiem, kas dziedot mani nes,
ja tālāk vēl kādureiz jautāju es:
kur zieds tas, no kā esmu atšķīries? –
tie dziedot man atbild: to ziedu sauc – Dievs!

(„Dziesmas un lūgšanas Dzīvības kokam”, 1922)

- Kuri jautājumi nodarbina dzejas varoni?
- Nolasi dzejas varoņa atbildi uz šiem jautājumiem!
- Pastāsti, kas kopīgs un atšķirīgs dzejas varoņa un tavos uzdotajos jautājumos! Ieraksti apļos kopīgo un atšķirīgo!
- Kāpēc dzejas varonis jūtas kā sīks puteklītis?
- Kāpēc, tavuprāt, ziedu sauc *Dievs*?

nelaisties – neļauties

laiskums – slinkums

ļaudis – šeit: daudz cilvēku

niecināt – uzskatīt par nenozīmīgu; runāt sliktu

sētiņa – lauku sēta; saimniecības ēkas un zemes gabals, uz kura šīs ēkas atrodas

nocīt – šeit: nodarbināt; likt domāt par kādu jautājumu

mazotne – bērnība

mūžība – šeit: ļoti ilgs laikposms

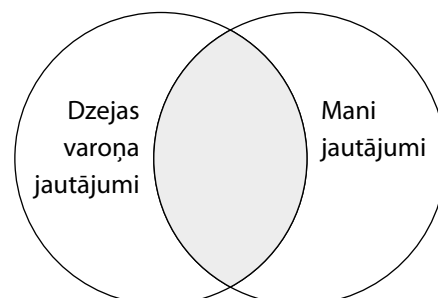
puteklīts – puteklītis

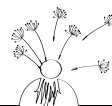
kādureiz – kādu reizi

atšķirties – nodalīties, nošķirties savrup (no citiem)

Paraugs.

Atšķirīgais Kopīgais Atšķirīgais





ASPAZIJA (1865–1943)

- Ar kuru dabas parādību (sauli, vēju, lietu, sniegu, rasu u. c.) tu varētu salīdzināt sevi? Pastāsti, kāpēc!
- Lasi Aspazijas dzejoļus!

Tāda es esmu

Tik jautra kā burbuļu avotiņš,
Tik sēra kā pāri tam vītoliņš,
Deg acīs zaļš spītības uguntiņš,
Iz pirkstu galiem skrej zibentiņš –
Jā, tāda es esmu, to zināt!
Nu nākat un manu mīklu minat!

Sarp ikdienas rūpju skārieniem,
Sarp pārdzīvotiem uzskatiem,
Es esmu kā roze sarp rāceņiem,
Kā uguns sarp sausiem žagariem –
Jā, tāda es esmu, to zināt!
Nu nākat sev pirkstus apdedzināt!

(„Saulains stūrītis”, 1910)

- Ar ko sevi salīdzina Aspazijas dzejas varone?
- Kāda, tavuprāt, ir Aspazijas dzejas varone?
- Kuras no dzejas varones izjūtām tev ir vistuvākās? Pamato savu atbildi!

Nebēdne meitene

Es esmu nebēdne meitene!
Visas rīkstes tēvam nolūza,
Kad pērdams tas mani audzēja.
Ar vienu aci es varēju smiet,
Ar otru, ja vajdzēja, asaras liet.
Un, māte kad mani mācīja:
„Esi klusa, laba, godīga,” –
Es dziedāju tikai: Lalala!

burbulis – gaisa vai gāzes pūslītis, kas rodas šķidrumā

sēra – skumja

vītoliņš – vītols; koks

uguntiņš – uguntiņa

iz – no

skrej – skrien

zibentiņš – zibens

zināt – ziniet!

nākat – nāciet!

minat – miniet!

rūpju skāriens – šeit: saskarties ar ikdienas grūtībām

uzskati – šeit: domas

rācenis – augs ar pāresnātu sakni, kam ir dzeltena vai violeta miza, balts vai dzeltens mīkstums



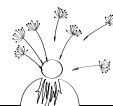
nebēdne – meitene, kas izturas, rīkojas pārgalvīgi, draiskulīgi

rīkste – samērā tievs, lokans koka vai krūma zars, parasti bez lapām

audzēja – šeit: audzināja

vajdzēt – vajadzēt

asaras liet – raudāt



Es esmu nebēdne meitene!
 Simts zēnu **aiz deguna vazāju**,
 Ikkatru mīlēt apsolu:
 Šim stūrīts no sirds, tam stūrītis,
 Tik paliek pāri pats viducis.
 Vai sacīt man, viducis priekš kā?
 Ak! nav jau nemaz tāda viduča –
 Lalala! Lalala!

Es esmu nebēdne meitene!
 Bet, ja nu tiešām reiz atnāktu zēns,
 Tik rātns, tik godīgs, **kā jēriņš tik lēns**,
 Balts krādziņš un balta šlipsīte,
 Un balta krūtīs dvēsele,
 Un teiktu, ka mīlējis mani tik vien,
 Nu, tad es arī, es arī – nudien!
 Vai zināt, ko tad es darītu?
 Es viņu arī – piekrāptu!
 Lalala! Lalala!

Es esmu nebēdne meitene!
 Ja mani ar labot sāks,
 Tikpat nekas tur neiznāks.
 Pa laukiem un grāvjiem tik mīlu skriet,
 Mati juku jukām ap galvu man iet!
 Diezin – vai kāds mani noķertu?
 E, niekus! – Es to neticu!
 Es palieku nebēdne meitene,
 Kā meža vanags man dvēsele!
 Lalala! Lalala

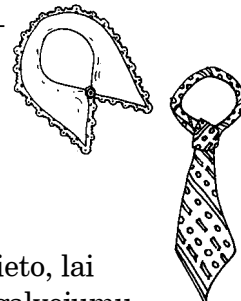
(„Dvēseles krēsli”, 1904)

- **Kāpēc dzejas varone sauc sevi par nebēdni?**
- **Nosauc vārda *nebēdne* sinonīmus (līdzīgas nozīmes vārdus)!**
- **Izskaidro dzejoli izceltos vārdu savienojumus!**
- **Kas tev patīk un kas – nepatīk nebēdnes meitenes raksturā un izturēšanās veidā?**

stūrīts – stūrītis; *šeit*: gabaliņš

viducis – vidus; *šeit*: galvenā, vidējā daļa

krādziņš – apkaklīte



šlipsīte – kaklasaite

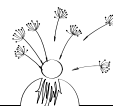
nudien – lieto, lai izteiktu apgalvojumu, apstiprinājumu

labot sāks – *šeit*: sāks pāraudzīnāt

e, niekus – *šeit*: mazsvarīgi, nenozīmīgi

to neticu – tam neticu





IEVA SAMAUSKA (1969)

- Pastāsti, kāda nozīme cilvēka dzīvē ir valodu zināšanām!
- Kuras valodas tu zini? Kā valodas (valodu) zināšanas tavu dzīvi padarījušas interesantāku?
- Lasi Ievas Samauskas stāsta „Meitene, kura mācēja visas pasaules valodas” fragmentu!

Meitene, kura mācēja visas pasaules valodas (2012)

(Fragments)

Stāsta varone Lela (diplomāta meita) apmeklējot viesības, nokļūst neērtā situācijā, jo nezina valodas. Viņa nolemj iemācīties visas pasaules valodas un atklāj, ka valodu apguve var kļūt par aizraujošu piedzīvojumu. Grāmatā ir arī kāds noslēpums – autore kaut ko paslēpusi pavisam atklātā veidā, piešķirot literārajiem varoņiem Eiropas bērnu rakstnieku vārdus. Piemēram, Lelas draudzenei Klārai ir tāds pats vārds kā rakstniecei, Maltas Universitātes pasniedzējai Klārai Azopardi, tētim Edvardam – kā Nīderlandes rakstniekam Edvardam van de Vendelam, mammai Katlīnai – kā igauņu rakstniecei un tulkotājai Ketlīnai Kaldmā, bet Lelai ir slovēņu rakstnieces un mākslinieces Lelas Njatinas vārds.

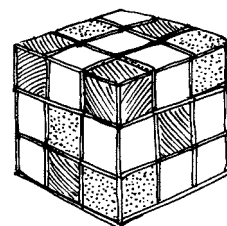
Reiz dzīvoja meitene, kuru sauca Lela. **Ne pārāk īsa, ne pārāk gara, līdz pleciem apgrieztiem matiem, kuros nēsāja stīpiņu vai sprādzi, gudra un asprātīga.** Un arī nedaudz spītīga viņa bija. Varbūt reizēm pat par daudz. Ja Lelai kaut kas patika, viņa darīja, ja nepatika – nedarīja. Tāpat, aiz spītības.

- Ko tu uzzināji par Lelu stāsta fragmenta sākumā?
- Sameklē izceltajā teikumā antonīmus (pretējas nozīmes vārdus) un sinonīmus (līdzīgas nozīmes vārdus)!

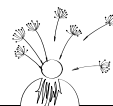
Lelas mammu sauca Katlīna un viņa zīmēja jaukas bildes bērnu grāmatām, bet tētis Edvards bija vēstnieks, ar ko Lela ļoti lepojās. Jo citiem bērniem tēti bija celtnieki, skolotāji, fotogrāfi, šoferi un maiznieki, bet ne jau vēstnieki. Tas skanēja ļoti smalki – gluži kā „sūtnis”.

Kā jau diplomātam pieklājas, Lelas tēvs bija ļoti gudrs. Viņš varēja atrisināt gandrīz visas krustvārdu mīklas. Apspēlēja šahā datoru.

vēstnieks – augstākās pakāpes diplomātiskais pārstāvis citā valstī



Rubika kubs



Salika Rubika kubu bez skatīšanās formulās. Mācēja izcept plānākas un garšīgākas pankūkas nekā mamma. Un vēl viņš prata vismaz piecas svešvalodas. Tāpēc vēl jo vairāk Lelas tētis jutās apbēdināts, ka meita tās pat nedomāja mācīties.

- **Ar ko nodarbojas Lelas vecāki?**
- **Kāds ir Lelas tētis?**
- **Ko prot Lelas tētis?**

Vai tad dabā kāds mācās runāt otra valodā? – jautāja Lela. – Kaķi ņaud un nevis rej. Suņi rūc un pat necenšas zviegt – to dara zirgi. Peles pīkst, nevis čivina kā putni. Un putni čiepst, nevis rēc kā tīgeri...

Lelas mamma varēja kaut **uz galvas stāvēt** (viņa, protams, to nedarīja), tētis varēja kļūt dusmīgs kā Čīles diktators un pat piespriest sodu (veselu mēnesi viņa nedabūja ne našķus, ne kabatas naudu), taču Lela spītīgi palika pie sava.

našķis – gardums

Brīnišķīgi! Saldumi tikai bojā zobus! – un no tās dienas tādus patiesi neēda. Ja gribēja ko saldu, iebaudīja medu, ābolus, vīnogas, ķiršus, zemenes un apelsīnus. Un rozīnes. Iztika ļoti labi. Arī zobi viņai patiesi izskatījās vēl veselīgāki un mirdzošāki nekā agrāk.

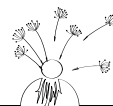
Līdz kādā brīdī viss mainījās.

- **Kāpēc Lela negrib mācīties valodas?**
- **Pasaki citiem vārdiem izcelto vārdu savienojumu!**
- **Kas, tavuprāt, varētu mainīties Lelas dzīvē?**
- **Turpini lasīt stāsta fragmentu un noskaidro, kādas izmaiņas notiek Lelas dzīvē!**

Tajā dienā Lelas vecāki rīkoja viesības. Nesen pats prezidents bija pasniedzis tētim valsts augstāko apbalvojumu – Tumšsarkanās rozes ordeni, un par godu šim notikumam mamma sarīkoja viesības. Viņa pasūtīja galdiņu smalkā restorānā, un pulksten septiņos vakarā ap to sapulcējās vairāki citu valstu vēstnieki – gan vieni, gan kopā ar savām sievām.

smalks – veidots ar labu gaumi, *šeit*: restorāns, kurā ir garšīgi un izsmalcināti ēdieni

- **Kādam notikumam par godu Lelas vecāki rīko viesības?**
 - **Noskaidro, kā Latvijā sauc augstāko valsts apbalvojumu!**
- Ja nepieciešams, izmanto interneta vietni:**
http://www.president.lv/pk/content/?cat_id=1247!



Patiesībā mamma nemaz negribēja, lai Lela nāk līdzi. **Viņa teica:**
– **Lielie tikai runās un tērzēs dažādās valodās, tu tāpat neko nesapratīsi, labāk aizvedīšu tevi šovakar pie vecmāmiņas!**

Taču Lela jau atkal iespītējās un sacīja, ka sapratīs gan.

Viņa – sapratīs! Meitene bija izlasījusi ne vienu vien bērniem domātu enciklopēdiju, zināja [...] svešvārdus [...] – kāpēc lai viņa nesaprastu?

Tie visi būs dažādu valstu vēstnieki, kuri nāks apsveikt tēti, un tāpēc, visticamāk, nerunās mūsu valodā, – vēlreiz paskaidroja mamma, taču Lela palika pie sava. Viņa neesot nekāda nejēga.

- **Kāpēc Lelas mamma negrib, lai meitene nāk uz viesībām?**
- **Sameklē izceltajā teikumā vārda *teikt* sinonīmus (līdzīgas nozīmes vārdus)! Nosauc vēl citus šī vārda sinonīmus!**

Paraugs.

teikt – runāt, ..., tērgāt, ...

- **Kāpēc Lela ir pārliecināta, ka viņa sapratīs, ko saka svešās valodās runājošie cilvēki?**
- **Izpēti sinonīmu (līdzīgas nozīmes vārdu) rindu! Kurus sinonīmus tu lietotu vārda *nejēga* vietā?**

mulķis – *nejēga, nejēgulis, nesapraša, negudris, aplamis, aplamnieks, dulburis, nelga, nerrs, tukšgalvis, tukšpauris, tukšpakauss, biežgalvis, kokapauris, sēnalu pakausis, vara piere, kāpostgalva, āmurgalva*

Lelai mugurā bija balta kleita ar sarkaniem punktiņiem un aizmugurē sasieta lenti, matos – sarkana strīpiņa, bet kājās – sarkanas kurpītes. Mamma bija sapucējusies, smaržoja pēc frēzijām un vēl kaut kā jauka. Arī visi viesi bija saposušies. **Pat abi viesmīļi, kuri bija gērbušies spodri baltos kreklos ar melniem tauriņiem un pamīšus apkalpoja, kustēdamies veikli un zibenīgi.**

- **Pastāsti, kā Lela un viņas mamma ir saposušās!**

Kamēr viens abās pusēs šķīvim lika nazi un dakšiņu, otrs jau salēja glāzēs vīnu. Kamēr pirmais aizdedzināja svečturī sveces, tikmēr otrais jau bija atnesis uzkožamos.

frēzija – ļoti smaržīgs, dažādu krāsu zieds

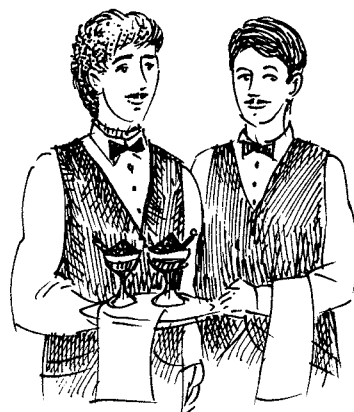
viesmīļi – cilvēki, kas (restorānā, kafejnīcā, ēdnīcā u. tml.) apkalpo apmeklētājus

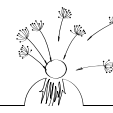
spodrs – *šeit*: pilnīgi tīrs

tauriņš – kaklasaite ar mezgliem, kas pēc formas atgādina tauriņa izplestos spārnus

pamīšus – tādi, kas (parasti kādā secībā) mijas viens ar otru, cits ar citu

uzkožamie – ēstgribu rosinošs ēdiens, ko ēd pirms pamatēdiena





Lela sēdēja starp mammu un kādu dāmu violetā kostīmā, viņa jutās mazliet samulsusi. Tērpies spoži melnā uzvalkā un baltā krekļā, tādēļ drusku līdzīgs pingvīnam, tētis atradās starp citiem tādiem pašiem pingvīniem un par kaut ko aizrautīgi ar viņiem sarunājās. Mamma jau vismaz trīs reizes bija pievērsusies Lelai un apvaicājās, vai viņa negrib aiziet uz tualeti. Arī violetā tante viņu bija uzlūkojusi, taču neko neteica, tāpēc Lela jutās visnotaļ garlaikota. Apkārt skanēja vārdi un teikumi, bet viņai šī murdoņa likās tikai kā tukšu, nepazīstamu skaņu jūklis. Vēl vairāk, vienā mirklī Lelai šķita, ka viņa nokļuvusi kādā savādā, biedējošā pasakā. Klātesošie sasmaidījās, skatījās cits citam acīs, māja, žestikulēja ar rokām, ik pa laikam smējās, sacīja runas un tostus, bet – ko viņi sacīja? Meitene klausījās un arī gribēja piedalīties, taču... tas nebija iespējams. Jo ... patiesi! **Pārsteidzošā kārtā viņa no notiekošā itin neko nesajēdza! Un nevis tikai neuztvēra atsevišķus teikumus, bet**

Lela nesaprata neko no sarunas, kas notika pie galda, – nevienu pašu vārdu!

visnotaļ – gluži, pavisam, viscaur

murdoņa – ilgstošu, nepārtrauktu trokšņu kopums

- **Sameklē izceltajā teikumā sinonīmus vārdam *nesaprata*!**
- **Lasi vārdus un vārdu savienojumus! Izvēlies, kuri no tiem vēl iederētos vārda *nesaprata* sinonīmu rindā!**

neizprata, negādāja, nelikās ne zinis, neaptvēra, neatskārta, netika skaidrībā, neveica, netika gudra, nepienācās

Tikmēr viesmīlis bija atnesis un pasniedzis apceptus kartupeļus, gaļu, zivis un salātus. Visi lika šķīvjos ēdienu – kas nu kuram garšoja, arī Lela. Un atkal tērzēja. Un... atkal Lela nesaprata ne vārda.

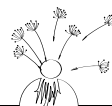
Tas bija neizturami!

Pēkšņi Lela jutās tā, it kā viņa būtu kļuvusi neredzama un nedzirdama, patiesībā pat izgaissusi. It kā viņas vispār nebūtu vai arī viņas vietā atrastos tukšs krēsls.

Lela jutās tā, it kā viņa sēdētu aiz citiem neredzamas sienas. Bet varbūt tā arī bija, viņu kāds nemanot ietinis neredzamā vatē?

vate – maigs, mīksts materiāls, ko izmanto medicīnā u. c.

- **Kāpēc Lela jūtas kā ietīta *neredzamā vatē*?**
- **Kādus vārdus tu izvēlētos, lai pastāstītu par Lelas izjūtām?**
- **Kā Lela mēģina nepatīkamo izjūtu mazināt?**



Mamm, kad būs saldaiss ēdiens? – Lela noprasīja, paraustīdama māmiņu aiz gaišzilā tērpa piedurknes.

Vēlāk, tu taču zini! – atbildēja māte un turpināja tērzēt ar tuklu vīru, kas bija iekārtojies starp viņu un tēti. Lela mēģināja saklausīt kaut vārdu, bet... diemžēl tā nebija pazīstama valoda, kurā viņi sarunājās.

Papa vienmēr ir atsaucīgs un laipns, – piepeši Lela skaidri dzirdēja sakām un gandrīz palēcās.

Jā, jā, mans tētis ir laipns, viņš ir mīļš! – viņa žigli nobēra, atzinīgi lūkodamās uz svešo tēvoci.

Kuš, Lela! Lūdzu, nejaucies sarunā! – negaidot iebilda mamma. – Vēstnieka kungs nerunā par tēti, bet gan par pāvestu, – viņa pieliekusies pačukstēja. Un paskaidroja: – Spāņu valodā vārds papa nozīmē ‘pāvests’.

Lela sabozusies apklusā un pievērsās zivs gabaliņam uz šķīvja, cītīgi meklējama tajā asakas. Un nevilus ieklausījās, ko runā violetā ģērbtā dāma labajā pusē. Vai tiešām viņa neko, pilnīgi neko nesapratīs?

Palūdziet liftu, lai atved jaunu dakšīņu – manējā nokrita uz grīdas, – sacīja dāma cerīnkrāsas tērpā, un Lela priecīgi iesmējās. Viņai patika joki un cilvēki ar iztēli.

Māmiņ, tu dzirdēji? Tante grib, lai dakšīņu atved ar liftu!

Taču mamma jau atkal uz viņu paskatījās. – Nevis liftu Ēdelveisa kundze vēlējās izsaukt, bet gan viesmīli, vai saproti? Lai tas paceļ nokritušo dakšīņu un atnes citu! – Katlīna paskaidroja.

Angļu valodā vārds „lifts” nepratējam skan nedaudz līdzīgi kā vārds „viesmīlis”, tāpēc tos viegli sajaukt, kā tas nupat gadījās tev.

Ak! Aiz bezspēcības Lelai gandrīz gribējās raudāt. Nudien, viņa juta acīs riešamies asaras un centās tās norīt, pirms kāds pamanījis. Nez kur bija pazudusi ēstgriba, Lela vairs neko nevēlējās un dusmīgi atstūma šķīvi. Cik netaisni, nepatīkami un stulbi! – viņa klusībā nodomāja. Kādu viesmīli tā dāma sauca, ja viņa skaidri teica – lifts? Lela to saklausīja ļoti labi.

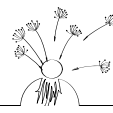
žigli – ātri

pāvests – Romas Katoļu baznīcas augstākais priesteris un Vatikāna valsts vadītājs

lifts – ierīce, ar ko pārvietoties no stāva uz stāvu

riešamies asaras – acīs parādījās asaras

stulbi - ļoti nepatīkami, nevēlami (parasti par darbību, stāvokli); arī muļķīgi



Dusmās viņa labprāt būtu to pateikusi, taču... tas nebija iespējams. Jo daudzās valodas, kurās sanākušie savā starpā sarunājās, Lelai nebija pieejamas. Viņa joprojām bija tukšais krēsls, jutās spokaini neredzama un arī nedzirdama. Visi ir tepat, visus var redzēt, dzirdēt un saprast, tikai viņa, Lela, nez kur pazudusi.

Lūk, un tieši tad tas arī notika...

Jā, tieši tad.

nebija pieejamas – šeit: nebija saprotamas

spokaini – šeit: dīvaini, savādi

- **Kāpēc Lela nonāk nepatīkamā situācijā?**
- **Kāpēc Lelai liekas, ka viņa ir pazudusi?**

Šajā brīdī, sev pašai par lielu pārsteigumu, viņa apsolīja sev kaut ko ļoti svarīgu – tādu, kas izmainīja visu viņas dzīvi.

Tātad, šajā mirklī Lela apsolīja sev... iemācīties visas pasaules valodas! Jā, jā, tieši tā – iemācīties visas valodas, kādas vien pasaulē ir! Lai tas maksātu, ko maksādams – *visas*!

- **Izpēti frazeoloģismus (pārnēstā nozīmē lietotus vārdu savienojumus) un sameklē katram atbilstošo nozīmi!**

Lai maksā ko maksādams –

noteikti, katrā ziņā maksāt.

Dārgi maksāt –

nemaksāt

Maksāt meslus –

padevīgi, piekāpjoties, pakļaujoties darīt kaut ko.

Nedot ne grasi –

izjust savas rīcības negatīvās sekas.

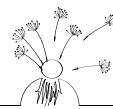
Maksāt ragā –

katrā ziņā, izmantojot visus līdzekļus.

Saldajā iebaudījusi zemenes ar citrona sulu un saldējumu, Lela vēlāk vakarā kopā ar tēti un mammu atgriezās mājās un sāka to darīt.

Tas nozīmē, ka Lela iemācījās ne jau visas valodas uzreiz, bet pa vienai. Pēc kārtas. Vispirms tikai dažas, vēlāk jau daudzas. Jo vairāk to bija, jo vieglāk varēja saprast nākamās. Tādas kā: angļu, franču, somu, nīderlandiešu, vācu, spāņu, itāliešu, igauņu, zviedru, slovēņu, maltiešu... Jā, iesākumā ar šīm bija pilnīgi pietiekami. Un sākumā viņa iemācījās ne jau visus vārdiņus, bet dažus. Un katru dienu uzradās vēl un vēl – katru dienu viņa prata arvien vairāk un vairāk.

- **Kurus vārdus tu izvēlētos iemācīties vispirms, apgūstot kādu valodu?**



Tas notika tā... Jau nākamajā dienā pēc viesībām Lela aizgāja uz bibliotēku un paņēma dažādu valodu vārdnīcas, kādas vien tajā brīdī vien varēja atrast. Sanāca tieši desmit. Tās visas meitene ielika lielā somā un, smagi elšot un pūšot, stiepa uz mājām.

stiept – šeit: nest

Māmiņa viņai iedeva vēl vienu – vienpadsmito vārdnīcu. Pēc tam Lela apsēdās pie galda, sameklēja mazas, krāsainas papīra lapiņas, atšķīra vārdnīcas – un izrakstīja stabiņā uz leju vārdiņus, kurus bija nolēmusi iemācīties tūlīt.

pašu pirmo viņa uz lapiņām uzrakstīja un visās valodās iemācījās vārdu

Labdien!

- Pasaki vārdu *labdien* valodās, kuras tu zini!
- Veido arī tu latviešu valodas vārdnīcu! Ieraksti vārdnīcā tikai tos vārdus, kurus esi apguvis no jauna! Turpini šo darbu, lasot arī citus literāros darbus!



KRISTĪNE ULBERGA-RUBĪNE (1979)

- Kā tu saproti izteikumu *sava ceļa meklētājs*?
- Kā tu meklē savu ceļu dzīvē? Ar kādām grūtībām tev nākas sastapties?
- Lasi Kristīnes Ulbergas-Rubīnes stāsta „Es grāmatas nelasu” fragmentu!

Es grāmatas nelasu (2009)

(Fragmenti)

Stāsta galvenais varonis Kristaps ir dēkainis un sava ceļa meklētājs, spītīgs, ass un nepakļāvīgs pusaudzis. Viņš sastopas ar pieaugušo neizpratni, vienaudžu vieglprātību un bailēm, viņš ienīst tēva aizņemtību un pamātes pamācības. Kristapam šķiet, ka sarežģītās situācijās drošākais risinājums ir meli, tomēr tie parasti tiek atklāti.

tusiņš (žarg.) – ballīte, arī burziņš

baigi cool (žarg.) – ļoti labi

virpināt – grozīt pirkstos uz vienu un otru pusi

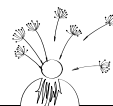
diktofon – ierīce runas ieskaņošanai

vitāls – šeit: tāds, kas ir būtisks dzīvei

naivs – vienkāršota, bērnišķīga uztvere un izpratne; tāds, kas uzticas bez pietiekama pamatojuma

****NAAKSI UZ LINDAS TUSINJU? BUUS BAIGI COOL!****

Kristaps virpināja rokā mobilo telefonu, kuru tēvs viņam bija aizdevis, kad Kristapam nozaga gan tālruni, gan BMX velosipēdu. Moderns telefons ar interneta pieslēgumu un diktofonu, SMS, GPRS [...] – katra jauna cilvēka vitāla nepieciešamība, nevis naivs sapnis. Aizdots nav



mans, viņš nodomāja un dusmās svieda telefonu pret galdu, tad apdomājās un atkal to paņēma.

****NEVARU. ESMU STULBAJOS LAUKOS. NEBUUSHU****

▪ Kas sadusmo Kristapu?

Kristaps piespieda apstiprinājuma taustiņu un nosūtīja savu sāpi draugam. Un sāpei bija iemesls, jo viņš kopā ar tēva ģimeni vasaras brīvlaiku pavadīja laukos. Tēva lauku īpašumā. Šeit nekā netrūka – bija upe, mežs, veikals dažu kilometru attālumā, taču nebija draugu. Neviena paša. Un tas Kristapu darīja teju vai traku, tikai vecāki gan to nesaprata. Kādi vecāki! Tētis ar savu jauno sievu. Tas bija tandēms, kurš darbojās ar domas palīdzību. Doma bija pavisam vienkārša – pazudināt Kristapu. Viņam lika strādāt, izsvītrojot no dienas kārtības jebkādu slinkošanu. Darba pienākumos ietilpa kāpņu būvniecība, kuru Kristaps bija apsolījis uzsākt uzreiz pēc devītās klases eksāmeniem, taču aiz šī solījuma slēpās aprēķins jeb krosa motocikla rūkoņa, kurai bija atļauts skanēt vakaros un rīta agrumā, ar nosacījumu, ka nogāzē pie Gaujas tiks uzbūvētas guļbaļķu kāpnes.

▪ Kāpēc Kristapam šķiet, ka tēvs un pamāte viņu grib pazudināt?

▪ Kāpēc Kristaps ir apsolījis uzbūvēt kāpnes?

Bija vēls rīts. Varētu pat teikt – pēcpusdiena, un Kristaps sēdēja nelielā, ar guļammaisiem piemētātā telpā. Viņam atlika tik vien, kā pilnā garumā izstiept kājas un rokas, kad telpa jau bija piepildīta. Pārpildīta.

Viņš pieslējās sēdus, sastūma guļammaisus vienā lielā kaudzē un apsēdās pie pašdarinātas koka letes, uz kuras atradās Lauras, tēva sievas, mp3 pleijers ar tam pievienotiem mazjaudīgiem multimediju skaļruņiem. Pēc dažām sekundēm tie sparīgi iekaucās: „*Lately things won't go my way*

Lately everything is grey

It feels like something

It feels like nothing.”

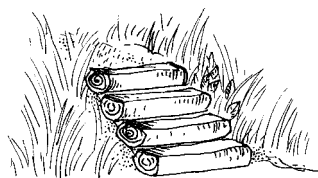
nosūtīt sāpi – šeit: nosūtīt īsziņu, kurā tiek atklāta sāpīga problēma

tandēms – šeit: divu cilvēku saskaņota rīcība

pazudināt – panākt, lai kāds nonāk nevēlamā, nelabvēlīgā stāvoklī

nogāze – slīpa zemes virsma; šeit: upes krasts

guļbaļķis – baļķis, kas koka konstrukcijā novietots guļus



baļķis – nozāgēts, no zariem atbrīvots resns koka stumbrs

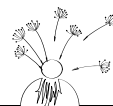
pilnā garumā – visā garumā

pieslieties – piecelties

lete – garens, galdam līdzīgs paaugstinājums

pleijers – mūzikas atskaņošanas ierīce

sparīgi – dedzīgi, neatlaidīgi



Tie bija *KoRn* – Kristapa draugu iemīlotā grupa. Arī Kristaps to klausījās, taču uzskatīja, ka būtu muļķīgi saspringt angļu valodas stundās tikai tādēļ, lai uzzinātu, par ko šie tur brēc. Gari, melni mati, ķēdes un no metāla štancētas miroņgalvas viņam jau bija, un ar to taču vajadzēja pietikt, lai draugi viņu pieskaitītu metālistu aprindām. Kad viņam jautāja, kādu mūziku viņš klausās, Kristaps arvien lepni nosauca viņa draugu aprindās iecienītās grupas. Viņš taču nevarēja atklāt, ka labprāt klausās *Placebo*, *Guns N' Roses* un *Billy Idol*. Tas būtu vienkārši smieklīgi.

saspringt – koncentrēties, pievērst uzmanību

štancētas – šeit: veidotas

Atlaidies neērtā koka krēslā, Kristaps kratīja galvu un purināja matus kā negudrs. Ritmiski. Tāpat, kā to mēdza darīt viņa kompānijā.

Atkal iepīkstējās mobilā telefona īsziņas signāls. Šoreiz viņš to nedzirdēja – tikai sajuta vibrāciju.

- **Kāpēc Kristapam ir svarīgi justies piederīgam draugu kompānijai?**
- **Kādā veidā viņš šo piederību grib panākt?**
- **Nolasi izceltajā teikumā sinonīmus!**
- **Kādas mūzikas grupas tev patīk?**
- **Kā tu izvēlies sev tikamu mūziku?**

****[...] LINDAS SENCĪ AIZBRAUKUSHI UZ DIVAAM DIENAAM. TAVS SENCĪTIS TEV NAUDU NEVAR IEDOT, VAI? UN TU SAKI, KA VINSH ESOT BIEZAIS...****

Izlasījis ziņu, Kristaps saķēra galvu rokās un sparīgi domāja. Nevēlīgi nosviedis telefonu uz galda, viņš sameklēja murskulī samestās drēbes un sāka ģērbties. [...]

- **Par ko, tavuprāt, Kristaps domā pēc īsziņas izlasīšanas?**

Kristapa tēta jaunā sieva, tāpat Kristapa pamāte, bija neliela auguma, padrukna, bet ne dūšīga, simpātiska, bet ne skaista. Viņas kastaņbrūnie mati mūždien bija sasieti glītā mezglā. Četrpadsmit gadus jaunāka par Kristapa tēvu un ļoti intelektuāla būtne.

senči (žarg.) – vecāki

sencītis (žarg.) – tēvs

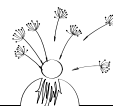
biezais (žarg.) – bagāts, turīgs cilvēks

murskulis – jūklis, šeit: nekārtīgā kaudzē samestas drēbes

padrukna – apaļīga, nedaudz resna

kastaņbrūns – tumši brūns ar sarkanīgu nokrāsu

intelektuāla – gudra



– Kur ir tētis? – no augšas, ne labrīta padevis, kā Cēzars savam centurionam uzsauca Kristaps.

▪ Kā Kristaps izturas pret savu pamāti?

Tētis? Man šķiet, ka peldas upē, – atbildēja Laura un aizskrēja uz mežmalas pusi, saukdama savu un Kristapa tēta jaunāko atvasi Emīlu.

Grūtsirdīgi, bet bruņojies ar lielu apņēmību, Kristaps nokāpa pa stāvajām kāpnēm, uzmeta ašu skatienu iesāktajam darbam un laiski soļoja uz upi, kas atradās tikai pārdesmit metru attālumā no mājas, kur dzīvoja Klāvs, viņa tēvs, Laura un Emīls.

▪ Kāpēc Kristaps ir grūtsirdīgs?

Tēt, man vajag uz Rīgu. Uz divām dienām. Iedosi naudu? – Kristaps uzsauca tēvam, kurš patlaban peldēja šurp no pretējā krasta.

Tēvs neatbildēja. Ieniris dziļi zem ūdens, viņš nemanot piepeldēja tuvāk, metra attālumā no Kristapa klusitēm iznira.

Ko tu darīsi Rīgā?

Man... darišanas. Sakarā ar jauno skolu.

Kur ta' domā stāties?

Es aprunāšos ar draugiem un izdomāšu...

Pa to laiku tēvs bija izkāpis no ūdens un slaucījās dvielī.

Cik naudas tev vajadzēs?

Nu, kādus trīsdesmit.

Ko? Tu traks esi, vai? Dažiem cilvēkiem tā ir nedēļas alga!

Bet, tēt!

Septiņi – ceļam un vēl pieci ēšanai, sarunāts?

Tas ir smieklīgi.

Nu, tad smeijies vesels! – tēvs uz Kristapu nepaskatījies, pārmeta dvielī pār plecu un kāpa augšup pa uzkalnu uz māju pusi.

Cēzars (100. p.m.ē. – 44. g. p.m.ē.) – ietekmīgs romiešu militārais un politiskais vadītājs

centurions – Senās Romas armijas komandieris

atvase – šeit: bērns

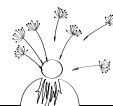
grūtsirdīgi – skumji, drūmi, nomākti

ašs – ātrs

laiski – slinki

ta' – tad





▪ **Izlasi frazeoloģismus, kuros ir vārds *smeļies*, un izpēti katra frazeoloģisma nozīmi!**

Smeļas, vēderu turēdams, arī smeļas kā
kutināts – *saka, ja kāds ļoti smeļas.*

Smeļies vai raudi – *saka, ja ko nevēlamu nav
iespējams novērst vai ko notikušu grozīt.*

Kaķim (arī sunim, zirgam) jāsmējas – *saka par
kaut ko acīmredzami smieklīgu, muļķīgu, arī nepareizu.*

Smieties bārdā – *smieties pie sevis (parasti neticot
kam, neuztverot kaut ko nopietni).*

▪ **Kuru no šiem frazeoloģismiem varētu ierakstīt
izceltā teikuma vietā?**

Nu tad man nevajag! Neesmu jau nekāds bomzis. Man
taču skola jāatrod, ja ne – tiešām kļūšu par bomzi, –
Kristaps raudulīgā balsī novilka un viņam sekoja.
Vajadzības spiests. [...]

Trīsdesmit latu ir pārāk daudz.

Nu labi – divdesmit.

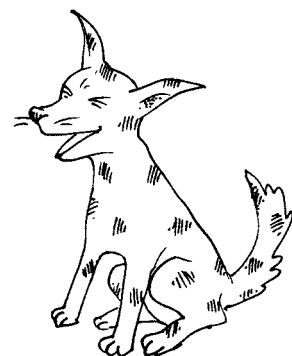
Vai tas brauciens tiešām saistīts ar skolas meklēšanu?

Jā, kāda runa.

Labi, piezvani uz izziņām un noskaidro, kad atiet autobuss. Es iedošu
naudu. [...]

Kāpēc Kristaps tēvam melo?

Stāšanās vidusskolā visos laikos bijusi nopietna lieta, taču dažiem
paveicās, ka nekur tā īpaši nebija jāstājas, jo varēja palikt vecajā skolā,
kur skolotāji un klasesbiedri jau bija saraduši viens ar otra netikumiem.
Arī Kristapam tāda iespēja bija, taču viņš tik sparīgi tai pretojās, ka
tēvs beidzot bija spiests piekāpties. Patiesībā Kristaps vispār negribēja
turpināt mācības, jo lielākā daļa viņa draugu un draudzeņu bija nolēmuši
sākt strādāt. Viņiem likās, ka darbs ir vieglāks par mācīšanos. Turklāt par
darbu maksā, bet par mācīšanos nedod neko. Kristaps uzskatīja, ka **norakt
sevi zem grāmatu kalna un burtnīcu kaudzes** bija galēja muļķība,
kas domāta vecāku sirdsmieram un sabiedriskās domas apklusināšanai.
Tieši tāpēc viņš bija nolēmis tīšām nokavēt visus dokumentu iesniegšanas



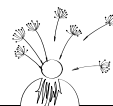
bomzis – bezpajumtnieks

lats – Latvijas Republikas
nacionālā valūta no
1922. līdz 1941. gadam un
no 1993. līdz 2013. gadam
(1 lats ir 100 santīmu); no
2014. gada Latvijā izmanto
Eiropas Savienības valūtu –
eiro

vidusskola – vidējā
vispārīgizglītojošā mācību
iestāde; Latvijā 10.–12. klase

izziņas – šeit: uzziņu birojs

sabiedriskā doma –
sabiedrības vai tās daļas
uzskatu kopums par kādu
jautājumu



terminus, aizbildinoties ar nezināšanu, kad, kur un cik tie jāiesniedz. Tā viņš cerēja iegūt brīvu laiku, lai varētu bez bēdām dzīvot uz bagātā tēva rēķina, nedarot pilnīgi neko. Galvenais bija nokavēt un tēlot naivu muļķi, apsolot pēc gada iestāties vislabākajā vidusskolā, ko vien tēvs izvēlēties.

- **Pasaki citiem vārdiem izcelto teikuma daļu!**
- **Ko par Kristapu liecina viņa nevēlēšanās stāties vidusskolā?**
- **Izvēlies vienu no piedāvātajiem apgalvojumiem un pamato to, izmantojot stāsta fragmenta tekstu!**

Kristaps nestājās vidusskolā, jo gribēja strādāt un kļūt patstāvīgs.

Kristapam bija tādi ģimenes apstākļi, ka nebija iespējams turpināt mācības.

Kristaps bija slinks un nevēlējās piepūlēties.

- **Atsauc atmiņā stāstu par Lelu! Ko Lela varētu ieteikt Kristapam?**
- **Lasi sakāmvārdus! Pastāsti, kā tu saproti tajos ietverto mācību!**

Kas daudziem grib būt draugs, nav nevienam.

Kad nauda kabatā, tad daudz draugu.

Meliem īsas kājas.

Krāj jaunumā, būs vecumā.

Labāk paša vīze, ne sveša zābaks.

Darbs nav zaķis – projām neskries.

Slinkums saēd cilvēka gribu vairāk nekā rūsa dzelzi.

Šuj ko šūdams, aizmet galu; dari ko darīdams, apdomā galu.

Kas deviņreiz melo, tam netic, kad desmito reizi arī taisnību runā.

- **Izvēlies vienu sakāmvārdu un pastāsti, uz kuru stāstā tēloto epizodi to varētu attiecināt!**
- **Iztēlojies, kam būtu jānotiek, lai Kristaps saprastu, ka viņš ir kļūdījies!**
- **Kuram apgalvojumam tu piekrīti? Kāpēc?**

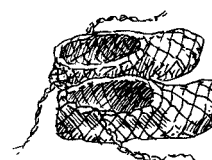
Dzīvot vajag ļoti pareizi, tad nekad nekļūdīsies.

Vienmēr vajag klausīt pieaugušos, tad nekad nekļūdīsies.

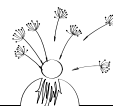
Dzīves patiesības var saprast, ja esi kļūdījies un pats esi sapratis, kā kļūdu labot.

jaunumā – jaunībā

vīzes – seno laiku apavi, kas pīti no koku mizas sloksnēm



aizmest – šeit: aizsiet



ĢIMENE

LATVIEŠU FOLKLORA

- Pastāsti par savu ģimeni!
- Kādas savstarpējās attiecības ir tavā ģimenē?
- Lasi latviešu tautasdziesmas un sakāmvārdus!

Mana mīla māmuliņa
Mani mīli audzināja:
Pati māte dubļus brida,
Mani nesa rociņā.

Ai bērniņi, ai bērniņi,
Klausāt tēvu, māmuliņu!
Mūžam saule debesīs,
Ne mūžam tēvs, māmiņa.

- Kā tautasdziesmās atklātas bērnu un vecāku attiecības?

Brāl', mani brālīši,
Es brāļu māsa;
Kā liepa ligoju
Brālīšu vidū.

Vienam tēvam deviņi dēli,
Tie visi deviņi amata brāļi:
Trīs sita bungas, trīs stabulēja,
Trīs vilka tīkliņu gar jūras malu.

Ai brālīti, kur tu biji,
Visu dienu strādānot?
– Siliņā pie bitītēm
Medutiņu apskatīt.

Tec', māsīņa, tecīniem,
Tec', pasaki bāliņam:
Vējš nolauza ozoliņu
Ar visām bitītēm.

dubļi – ūdenī izmirkusi zeme

brist – iet lēnām, ar grūtībām (piemēram, pa dubļiem)

klausāt – klausiet

mūžam – vienmēr, pastāvīgi, uz visiem laikiem

stabulēt – spēlēt stabuli

stabule – vienkāršs (visbiežāk no kārkla mizas darināts) pūšamais mūzikas instruments



vilkt tīkliņu – zvejot ar tīkliem

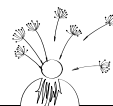
līgot – šūpoties

sils – priežu mežs

medutiņš – medus – salds, aromātisks vielu maisījums, ko no ziedu nektāra pārstrādā bites

tec' tecīniem – veikli, ātri iet vai sīkiem soļiem skriet

bāliņš – brālis



Es savam brālīšam
Skaistu kreklu izrakstīju:
Lai tas manim linus deva
Pilnu pūru pielocīt.

Kā skudrītes siliņā,
Lielu pūzni savilkušas,
Tā māsiņas pulciņā
Lielu darbu padarīja.

Brāļi mani lieli vīri,
Es māsiņa sīka, maza;
Celiet, brāļi, augstu krēslu,
Lai māsiņa līdzī sēd.

(Latviešu tautasdziesmas)

▪ Pastāsti, kā tautasdziesmās atklātas māsu un brāļu attiecības!

Brāļu mīlestība stiprāka kā akmeņu mūri.

Brāļi un māsas, kas labi satiek, līdzinās uzplaukušai rozei.

(Sakāmvārdi)

- Kas tev šķiet nozīmīgs tautasdziesmās tēloto brāļu un māsu attiecībās?
- Nolasi, kādiem vārdiem raksturota māsa, kādiem vārdiem – brālis!

RAINIS (1865–1929)

▪ Lasi Raiņa dzejoli „Māsas”!

Māsas

Māsiņa Austriņa,
Māsiņa Dziesniņa, –
Rīta un vakara
Sarkana blāzmiņa;

Austriņa Auseklis,
Dziesniņa Rieteklis, –
Starp abām sētām
Jūra un kalns.

Abas mīlas māsiņas,
Abas saules meitiņas, –
Tautās tāļi aizdotas,
Nevar satikties.

Diena ir kalns,
Nakts ir jūra, –
Māsas stiepj rokas,
Nesniedz pāri.

(„Puķu lodziņš”, 1924)

- Kāpēc māsas nevar satikties?
- Kura māsa saistīta ar saules lēkšanu, kura – ar rietēšanu?

izrakstīt – izrotāt ar rakstiem, ornamentiem (piemēram, tos izšujot)

lini – augs ar ziliem ziediem, ko audzē šķiedras ieguvei

pūru pielocīt – sagādāt (parasti aužot, adot, izšujot) nepieciešamo nākamajai ģimenes dzīvei

skudrītes – skudriņas; skudras



pūznis – skudru mītne

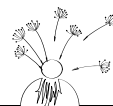
pulciņā – šeit: kopā

blāzmiņa – gaišums pie apvāršņa, kas rodas, saulei (arī mēnesim) lecot vai rietot

tautās aizdotas – aizprecinātas, izdotas pie vīra

tāļi – tālu

Auseklis un Rieteklis – senlatviešu mitoloģijā Rīta un Vakara zvaigzne



ANDREJS EGLĪTIS (1912–2006)

▪ Lasi Andreja Eglīša dzejoli!

Ir māte mani mācījusi:
Kā vieglāk smagu **nastu nest**
Un pērkonlaikā krustu mest.

Ir māte mani mācījusi:
Ik bitei ziedos ceļu griezt,
Pie zemes bēdās vaigu spiest.

Ir māte mani mācījusi:
Ar saldu līksmi Dievu lūgt,
Bez prieka puķi nenoplūkt.

Ir māte mani mācījusi:
Tik karsti visu mīlēt, just,
Laiks nedzīvots lai nevar zust.

(„Zelta vālodze”, 1939)

nest (savu) nastu – šeit:
paciest grūtības (darbā,
dzīvē)

ceļu griezt – dot ceļu

- **Ko māte ir mācījusi dzejas varonim?**
- **Kā šīs mācības viņam var palīdzēt dzīvē?**
- **Kādas mācības tu esi guvis savā ģimenē?**

IEVA SAMAUSKA (1969)

▪ Lasi Ievas Samauskas stāsta „Eņģelītis” fragmentus”!

Eņģelītis (2010)

(*Fragmenti*)

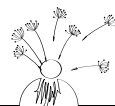
Stāsts „Eņģelītis” iepazīstina lasītāju ar draudzīgu ģimeni Rasaskrēsliņiem. Ģimenē aug divņubrāļi un mazā māsiņa, pēc kuras piedzimšanas nomirst viņu māte. Atbildība par bērniem gulstas uz tēva pleciem. Visiem ģimenes locekļiem nākas saskarties ar līdz šim nebijušām problēmām, taču viņu savstarpējā mīlestība un uzticēšanās ļauj pārvarēt visas grūtības.

1. nodaļa

Vislabāk to zinātu pastāstīt Zemenīte. Diemžēl viņa vēl nemāk tā pa īstam rakstīt. Vienīgi savu vārdu un arī tad ar drukātiem burtiem, bet skolā ies tikai pēc gada un pāris mēnešiem.

Tāpēc rakstu es. Jo kādam tas tomēr ir jāizdara.

Lai neaizmirstas un kaut kur nepazūd, kā tas tik bieži pēc pamošanās notiek ar sapņiem. Liekas: sapnis ir vēl tepat, istabā. Tad ātrāk gribas



kādam izstāstīt, cik aizraujošs, skaists vai reizēm baiss tas bijis. Bet visi vārdi pēkšņi izklausās bāli un neizteiksmīgi. Sapnis it kā saraujas pavisam maziņš, un drīz mēs to redzam gluži kā gaisa balonu debesīs, kas ar katru brīdi attālinās, līdz izzūd pavisam.

neizteiksmīgs – tāds, kas nav spilgts

▪ **Nolasi vārdus, ar kuriem raksturots sapnis! Nosauc vēl citus vārdus, ar kuriem varētu raksturot sapni!**

Tas, par ko stāstīšu es, nav sapnis. Man nekas nav jāizgudro vai jāpiedomā klāt, jo tā ir visīstākā patiesība. Kādam var likties, ka tad jau uzrakstīt ir dikti viegli.

transplantācija – ķirurģiska orgānu vai audu pārstādīšana

Kā teiktu mans brālis: “Tikpat vienkārši kā uzraut sērkociņu!” (Tā viņš saka gandrīz par visu, ieskaitot sirds transplantācijas operāciju un bankas aplaupīšanu.) Lai pats mēģina aprakstīt kaut vienu dienu savā mūžā! Bet tā, lai arī citiem būtu interesanti lasīt un – lai it nekas nebūtu samelots. Varu saderēt – nekas prātīgs viņam nesanāks.

Saku to no **tīras sirds**. Ne jau tāpēc, ka man skaustu vai būtu žēl. Jo noklusēt vai **sagrozīt notikušo** nedrīkst. Tāpat kā izlikties kaut drusciņu labāks nekā īstenībā.

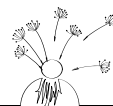
Es nezinu, vai pats kādreiz kļūšu par īstu rakstnieku. Šobrīd nevaru pateikt, vai to pat gribētu. Jo šo stāstu rakstīju savas māmiņas dēļ. Varbūt galvenokārt tieši viņas dēļ...

- **Kāpēc zēns nolemj rakstīt?**
- **Kas, viņaprāt, jāievēro, lai stāsts būtu labi uzrakstīts?**
- **Pasaki citiem vārdiem izceltos vārdu savienojumus!**

Mani sauc Matīss – Matīss Rasaskrēsliņš, un man ir divpadsmit gadi. Tāds pats uzvārds ir arī Tomam, jo viņš ir mans brālis, bet mammai – Rasaskrēsliņa. Agrāk viņu sauca Landorfa, bet tad viņa vēl nebija precējusies ar tēti. Savukārt vārds māmiņai ir tāds pats kā princesei – Stefānija. Viņa ir arhitekta un arī gleznotāja. Kaut gan es labi zinu, ka mamma labprāt tikai gleznotu. Man ir tāds sapnis – sapelnīt daudz, daudz naudas un nopirkt viņai māju pie jūras. Tajā mamma varētu gleznot, kad vien vēlas. Viņai nevajadzētu katru dienu iet uz arhitektu biroju kā pašlaik.

arhitekta – cilvēks, kas projektē dažādas celtnes

Tēti sauc Artūrs. Viņš ir žurnālists. Toms apgalvo, ka mūsu vecākiem esot visīstākie karaļpāra vārdi. Tie patiešām izklausās seni un cildeni. Arī



mīl mamma un tētis viens otru tikpat stipri kā karalis un karaliene pasakā. (Esmu ievērojis, ka parasti šādas pasakas beidzas ar teikumu – “un viņi dzīvoja ilgi un laimīgi”.)

- **Kāpēc Toms apgalvo, ka vecākiem ir karaļpāra vārdi?**
- **Pastāsti par Rasaskrēliņu ģimeni!**

Patiesībā man laikam nav gadījies dzirdēt, ka viņi par to runātu skaļi. Tas tāpat ir redzams. Piemēram, kad tētis pienāk mammai no mugurpuses un pieglauž uz mirkli sev klāt. Nosauc par piparkūciņu un iepūš matos elpu. Vai kad sestdienas rītos, nopircis avīzes pielikumu, pienu no tirgus tantiņām, kanēļa cepumus un siera kūku, atnes un uzdāvina viņai puķes – veselu klēpi dzeltenu narcīsu. Kā tētis lūkojas uz mammu brīžos, kad viņa smejas – skaļi un aizrautīgi, kā izdziedot uz augšu visas notis! Vai arī iznāk uz verandas lieveņa un kuļ jāņogu uzputeni. Kad Stefānija tā puto ar koka karoti, līdz bļoda ir pilna ar lielu, iesārtu mākonī, viņa izskatās īpaša. Jo, gatavojot ēst, mamma vienmēr dzied vai vismaz pie sevis kaut ko dungo.

- **Kāpēc mamma izskatās īpaša?**
- **Kādas attiecības valda Rasaskrēliņu ģimenē?**

Laiku pa laikam mēs ar Tomu pieskrienam viņai klāt cerībā kaut ko nogaršot. – Izbeidziet! Ēdīsiet, kad būs gatavs! – Mamma mūs gainā prom kā uzmācīgas lapsenes, pie reizes pūlēdamās atglaust no pieres savus biezus matus. Tie ir tumšrudi un viļņaini un atgādina skautu ugunskuru. Arī mani un brāļa mati ir pagalam sarkanīgi, lai arī ne tik čirkaini.

– Kāda tu skopa, Stefānij, – Toms burkšķot pārmet.

Tā nu ir iegājies, ka jau no mazām dienām mēs vecākus uzrunājam vārdā. Taču ne tētis, ne mamma tāpēc nedusmojas. Tas ir tikai taisnīgi. Mēs jau tāpat viņiem **neesam nekādas medusmaizes**. Mamma smejas, ka mūsu dēļ viņa **dabūšot sirmus matus**. Taču tie joprojām nav kļuvuši sirmāki ne par vienu matiņu. Patiesībā... Patiesībā man ir kaut kas jāatklāj...



veranda – vaļēja vai stiklota mājas piebūve ar jumtu

uzputenis – salda ēdiens, kas gatavots no mannas biezputras un augļu sulas masas, to uzputojot

dungot – klusu dziedāt (kādu melodiju), parasti bez teksta

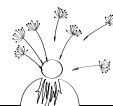
gaināt prom – dzīt prom

lapsenes – lidojoši kukaiņi



skauti – zēnu organizācija, ko 20. gadsimta sākumā nodibināja Lielbritānijā un kas vēlāk izveidojās daudzās valstīs

čirkaini – sprogaini, cirtaini



– Ak, es tik ļoti pēc viņa ilgojos, ka nevaru sagaidīt, kad tas notiks, – reiz dzirdēju, ka Stefānija tā sacīja Artūram. Un turpināja: – Es nūdien tagad jūtos laimīga, bet tas mani darītu vēl laimīgāku. Cik aizkustinoša ir tāda maza dzīvībiņa, ko mīlēt un par ko rūpēties!

- **Pastāsti, kāda ir Matīsa attieksme pret vecākiem!**
- **Kas liecina, ka Rasaskrēliņi ir ļoti laimīga ģimene?**
- **Izskaidro izceltos vārdu savienojumus!**
- **Lasi nākamo fragmentu un pastāsti, kas mainījies Rasaskrēliņu dzīvē!**

4. nodaļa

Gāja laiks. Zemenīte auga un izskatījās pēc īstas odziņas, īpaši, ja bija saģērbta sarkanās drēbēs. Atceros, kā mēs nosvinējām viņas trešo dzimšanas dienu. Nopūst tortē degošās svecītes māsa vēl neiedrošinājās – tas izdevās tikai kopā ar tēti. Arī no urrāšanas Zemenīte sākumā baidījās. Taču – tikai sākumā. Kad nolikām viņu ar izpušķoto krēsliņu zemē, Maija uzstājīgi sauca: vēl, vēl! Taču arī ar to viņai nepietika. Tad gan teicām, ka jāgaida līdz nākamajam gadam.

urrāšana – celšana gaisā dzimšanas dienā tik reizi, cik jubilāram ir gadu

- **Kāpēc Zemenīte izskatās pēc odziņas?**

Nūdien nezinu, kāpēc šim laimīgajam notikumam mūsu dzīvē bija jāienāk caur asarām, sāpēm un šķiršanos uz mūžu. Pat tētis nezina atbildi. Viņš saka: nav mūsu spēkos aptvert neaptveramo.

– Ja cilvēks pats mainīsies uz labu, vienīgi tad mainīsies pasaule, – tā viņš sacīja. – Jāprasa vispirms ne no citiem, bet no sevis.

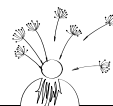
- **Paskaidro, kā tu saproti tēta sacīto!**

Man ir prieks, ka tētis tā domā, ka viņš atkal runā kā karalis Artūrs – skaidri un noteikti. Ka neieslīgst grūtsirdībā, bet ir drošs un stiprs. Pateicoties viņam, viss nostabilizējās.

Es jau teicu – maijā mānai palika trīs gadi. Mēs viņu uzrunājām par jaunkundzi. Vai arī par princesi. Bet vis-



nostabilizēties – šeit: nokārtoties, norimt



biežāk tomēr par Zemenīti, kā pirmoreiz slimnīcā mūsu nosauca māmiņa.

dārziņš – šeit: bērnodārzs

Vietas dārziņā arvien vēl nebija (solīja, ka drīz jau būšot). Taču bija sācies vasaras brīvlaiks. Arī tētis centās izkārtot savas darba lietas tā, lai pēc iespējas vairāk būtu mājās. Dažreiz mūsu pieskatīja Ausmastante. Taču šī bija vienīgā palīdzība „no malas”, ja tā to varēja nosaukt. Mēs paši mazgājām drēbes, grīdas un traukus, paši gatavojām ēdienu.

▪ Kādi jauni pienākumi zēniem ir ģimenē?

Citādi nekādu lielo jaunumu nebija. Es spēlēju klavieres, lasīju grāmatas un reizi pa reizei kaut ko uzgleznoju. Savukārt Toms bija kā uzburts uz dažādiem eksperimentiem. Pēdējā laikā viņu jo sevišķi saistīja ķīmija. Brālis kā traks **urķējās** visādos žurnālos, meklēja datus internetā un bija pat iepazinies ar mūsu klasesbiedra Kristofera vecāko brāli, kurš studēja ķīmiju universitātē. Toms mierīgu sirdi neņēma rokās flautu visu vakaru, tā vietā bez mazākajiem pārmetumiem **pieķēzot** virtuves katliņus un citus traukus ar kaut ko pagalam savādu un nepasakāmu.

būt kā uzburtam – saka, ja kāds neatvairāmi, neatturami tiecas kaut ko darīt

flauta – pūšamais mūzikas instruments



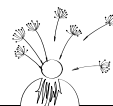
▪ Pasaki citiem vārdiem izceltos vārdus!

Kopš viņš noņēmās ar šiem eksperimentiem, ne par ko vairs nevarējām būt droši. Piemēram, vai pulveris metāla kārbā ar uzrakstu KAKAO patiešām ir kakao, nevis kaut kādu nezināmu ķīmisku vielu sajaukums un vai parastākie sērkokčiņi pēkšņi nav pārvērtušies par mazām, sprakšķošām raķetītēm? Vienkāršs piezīmju papīrs, kas stāvēja uz žurnālu galdiņa, negaidot varēja nokrist ar tik spalgu troksni, kāds mēdz būt, izšaujot ar pistoli. Skaļo blīkšķi radīja kārtējais ķīmiskais sajaukums, kurā brālis papīru iepriekš bija kārtīgi samērcējis. Pat par sāli labāk bija vienmēr apvaicāties iepriekš. Artūrs viņam aizrādīja ne vienu reizi vien.

▪ Kāpēc Matīss un tētis ne par ko vairs nevar būt droši?

Arī todien, kā katru sestdienu, tētis mazgāja mūsu netīrās drēbes, bet es palīdzēju tās izgriezt. Pie reizes pieskatīju mūsu, kura ārā, smilšukastē, spēlējās. Viena bļoda ar izmazgātajiem apģērba gabaliem jau stāvēja uz krēsla. Šoreiz

izgriezt – šeit: griežot un spiežot atbrīvot drēbes no ūdens



bija Toma kārtā tos izžaut, jo skaidri atcerējos, ka darīju to pirms nedēļas. Taču brālis izlikās, ka uz viņu tas nemaz neattiecas.

– Vai neredzi, ka man nav laika krāmēties ap šīm lupa-
tām, – Toms burkšķēja. – Kādam taču vakariņas arī jātaisa!

Viņš skubīgi kaut ko kūla bļodā un bēra klāt dažādas
piedevas.

– Ja tu atkal taisīsi bez pavārgrāmatas, tās tāpat **aizies gar degun-
galu**, – es zobojos.

▪ Ko nozīmē izceltais vārdu savienojums?

– Neuztraucies, tas būs olu kultenis aristokrātu gaumē,
kādu tu ne sapņos neesi redzējis.

– Tad jau mums jāpārgērbjas frakās, – tētis iesmējās. –
Bet kas būs sevišķāks – olas vai tā zelta paplāte, uz kuras
tu mums tās pasniegsi?

– Kad būs gatavs, tad redzēsiet. – Brālis palika neizdibināms.

Žigli palūrēju uz virtuves galdu. Blakus bļodām redzēju pāris seleriju
kātu un salātu lapas, kādas varēja salasīt mūsu pašu siltumnīcā. Tās
nepavisam nebija ne romantiskas, ne aristokrātiskas. Otrā bļodā viņš
atkal jauca ķīmiskās vielas.

▪ Ko, tavuprāt, Toms gatavo vakariņās?

Kādu laiku, tusnīdami kā roņi, abi ar Artūru mēģinājām
izgriezt māsas kombinezonu. Beigu beigās tas arī izdevās,
vienīgi nu vajadzēja izgriezt arī mūsu slapjās bikses.

Palīdzējis tētim, es izgāju ārā pie Zemenītes.

Māsa sēdēja smilšu kastē un ar mazo lāpstiņu ieraka
tajā bārdaino trolli un citas lelles. Tāds bija šī Berta
liktenis – vismaz pāris reižu dienā tapt apraktam un pēc
tam atkal manis vai Toma izglābtam. Arī tagad vairs tikai
zaļie mati rēgojās ārā no smiltīm.

Atbrīvojis trolli no smilšu gūsta, kopā ar Zemenīti
atgriezās virtuvē. Toms vēl arvien tikai kūla un kūla,
kamēr tētis no paciņas bēra pulveri veļasmašīnā.

– Tom, tu varētu pasteigties, mums gribas ēst, – es ne-
nocietos.

izžaut – izkarināt veļu, lai
tā žūst

krāmēties – darboties

skubīgi – steidzīgi

zoboties – izsmējīgi jokojot,
izteikties par kādu

olu kultenis – ēdiens no
sakultām olām un piena, ko
karsē uz pannas

fraka – vīriešu svinību
tērps – žakete ar lielu
izgriezumumu priekšā un
pagarinātu, dziļi šķeltu
muguras daļu

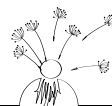
žigli – ātri

tusnīt – *šeit*: no piepūles
smagi elpot

ronis – ronis

trollis – skandināvu folklorā
pārdabiska mežu vai kalnu
būtne

rēgoties – būt neskaidri
redzamam



– Tad cep pats, ja esi tik gudrs! – brālis aizsvilās. – Bet es izžaušu veļu!

aizsvilties – pēkšņi sadusmoties

▪ Ko dara māsa, kamēr pārējie darbojas virtuvē?

Un viņš gāja arī. Pusgatavais ēdiens palika uz galda.

– Pacieties, tūlīt mēs ēdīsim, – es teicu mā sai un ielēju sakulto masu pannā.

– Ņammas, – paziņoja Zemenīte, ar pirkstiņu norādīdama uz bļodu. – Ņammmas, – Zemenīte atkārtāja.

ņammas – maza bērna sacītais par garšīgu ēdienu

Pār pleciem izlaistajiem gaišajiem matiem, dzeltenajā kleitiņā māsa izskatījās pēc mazas princeses, par kādām es viņai vakaros lasīju pirms gulētiešanas. Piemēram, pēc Salātlapiņas vai Elīzas no „Meža gulbjiem”.

švirkstoņa – ilgstošu nepārtrauktu trokšņu kopums

Noņēmu pannai vāciņu, kad negaidot no plīts virsas uzšāvās zilzaļas liesmas, atskanēja asa švirkstoņa un visa virtuve pieplūda smirdīgiem dūmiem. Baltie linu palagi, kurus tētis tobrīd izgrieza, vienā mirklī bija kļuvuši zaļpelēki. Tādas pašas izskatījās mūsu sejas.

– Sasodīts! Tom, kur tu esi?! – tētis kļiedza, klepodams un steidzoties taisīt vaļā logus.

Šādā tonkārtā izteiktu aicinājumu nenācās bieži dzirdēt, un Toms bija klāt jau pēc pāris sekundēm.

▪ Kas notiek virtuvē?

– Ak, ko tu esi izdarījis? – Toms iesaucās, pārlaidis apkārt skatienu. – Man jau vajadzēja to paredzēt! – un pagriezās pret mani:

pastulbs idiots – šeit: muļķis, nejēga

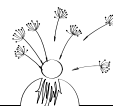
– Tikai pastulbs idiots var neatšķirt olu kulteni no alumīnija pulvera! Vēl vakar par to stāstīju, bet tev laikam galvā caurums! Tu man visu sabojāji. – Viņš dusmās vicinājās ar dvieli, cenzdamies kļiedēt dūmus.

rimt – šeit: beigt, pārtraukt

– Bet ko tad tu atstāj savus piecūkotos katliņus blakus ēdienam? – es arī biju saskaities.

– Vai es vainīgs, ka tu esi tik stulbs? – brālis atcirta, joprojām gainājot dūmus.

– Rimstiet, pie durvīm zvana! Labāk aizejiet kāds atvērt, – tētis mūs apsauca, cilādams sabojātos palagus.



– Varbūt kaimiņi jau ugunsdzēsējus izsaukuši? – Toms ironiski piebilda un gāja atvērt durvis.

- Kuram brālim, tavuprāt, strīdā ir taisnība?
- Ko tu ieteiktu brāļiem, lai turpmāk neatgadītos līdzīgas situācijas?
- Lasi latviešu tautas anekdotes!

Māte rādījusi Jānītim viņa mazo brālīti. Un jautājusi, vai patīkot. „Neko jau nevar teikt,” atteica Jānītis apbrīnodams, „bet tikai vajadzēja iesēt matus!”

Kāda māte teikusi savai meitiņai: „Aiztec, meitiņ, pie miesnieka un paskaties, vai viņam nav teļa kājas.”

Bērns pārnāk un saka mātei: „Mammiņ, es to nevarēju redzēt, jo miesniekam kājās bija zābaki.”

„Paul, vai tu man apsolijsies būt cītīgs puika?”

„Nuja, papu!”

„Un vai es neapsolīju tevi pērt, ja tu tāds nebūsi?”

„Nuja, bet kā es savu solījumu neesmu turējis, tad arī tu savu neturi.”

(Anekdotes)



teļš – govys mazulis

miesnieks – gaļas tirgotājs

- Kā anekdotēs veidojas smieklīgas situācijas?

MĀRA ZĀLĪTE (1952)

- Lasi Māras Zālītes lugas „Meža gulbji” fragmentu!

Meža gulbji (1995)

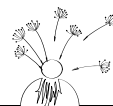
(Fragments)

Lugā izmantoti dāņu rakstnieka Hansa Kristiana Andersena (1805–1875) pasakas motīvi.

Lugas galvenā varone Elīza – vienpadsmit brāļu māsa – nedrīkstot bilst ne vārda, darina nātru kreklus, lai glābtu par gulbjiem pārvērstos brāļus. Tikai viens kreklis paliek bez piedurknes.

Ļaudis virza Elīzu uz sārta pusi un grib izraut kreklus no rokām. Vienam kreklam cīkstīņā tiek norauta piedurkne. Piesteidzas Jaunais ķēniņš.

cīkstīņš – cīkstēšanās; arī kaušanās, plēšanās



JAUNAIS KĒNIŅŠ. Nost! Nost! Jūs esat bez prāta!
Stājiet! Stājiet! Cilvēki topiet!
Stājiet, jūs plēsīgie putni!

topiet – attopieties,
atjēdzieties

ielokā – šeit: cilvēku apļa
vidū

Piepeši – lido gulbji. Pārsteigtie ļaudis atkāpjas un vienpadsmit gulbji sargājot nosēžas Elīzai apkārt. Elīza uzmet katram brālim pa kreklam, krīt gulbju drānas un visi redz – tie ir vienpadsmit skaisti prinči. Tikai jaunākajam vienas rokas vietā ir gulbja spārns.

▪ **Kāpēc vienam brālim rokas vietā paliek gulbja spārns?**

PRINČI. Roku gredzenā,

Siltā ielokā,
Tuvu tuvumā,
Ciešā tvērumā,
Pašā vidiņā
Tā kā vainagā
Esi drošībā,
Mūsu māsiņa.

TAUTA. Debesu zīme! Debesu zīme!
Brīnums! Brīnums!



▪ **Kā brāļi izturas pret māsu?**

▪ **Kāpēc mainās tautas attieksme pret Elīzu?**

PRINČI. Kur ir palicis

Nātru dzeldīgums?

Kreklos mīkstajos
Tikai maigums vien.
Kur ir palicis
Rūgtums, nogurums?
Kreklos mīkstajos
Tikai siltums vien.

TAUTA. Debesu zīme! Debesu zīme!

Brīnums! Brīnums!

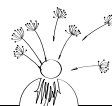
PRINČI. Kur tu noslēpi

Sāpju spalgumu?
Kur tu apraki
Dienas smagumu?

nātru dzeldīgums – nātru
radīta sūrstoša, dedzinoša
sajūta



sāpju spalgums – ļoti
stipras, spēcīgas sāpes



Kur tu gremdēji

Naida sūrumu?

▪ **Par ko brāļi ir izbrīnīti?**

ELĪZA. Vārdos neteiktos.

Vārdos neteiktos.

TAUTA. Debesu zīme! Debesu zīme! Brīnums!

Brīnums!

ELĪZA. Lūpās atkal uzdīgst man vārdi

Tā kā sēkla,

Ko briedina klusuma augļi.

Atkal vārdi

Lūpās man skan.

▪ **Kāpēc Eliza ir spējusi izturēt grūtības?**

ELĪZA UN JAUNĀIS ĶĒNIŅŠ.

Vārdi, kam gan domāti vārdi,

Ja ne citam

Kā vienīgi atzīties mīlā.

Tevi mīlu –

Steidzos to teikt.

PRINČI. Tālab jau mēs esam šai saulē,

Lai ik brīdi

Par cilvēkiem vēlētos būt.

▪ **Kā tu saproti vārdus *par cilvēku būt*?**

ELĪZA. Steidzos pateikt vienīgos vārdus,

Kas man krūtīs

Kā gruzdošas oglītes kvēlo.

Steidzos pateikt,

Ka mīlu es.

Vārdus es šos atradu nātrēs,

Kur tie slēpās

Kā vientuļi, vajāti bērni.

Asās nātrēs

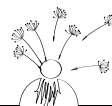
Es atradu tos.

▪ **Kāpēc Eliza saka, ka mīlestības vārdus atradusi nātrēs?**

gremdēt – panākt, ka grimst; *šeit*: atbrīvoties no naida

briedināt – tuvināt gatavībai (augļus u. c.)

gruzdošs – lēni degošs, bez liesmām

**ELĪZA UN JAUNĀIS ĶĒNIŅŠ.**

Vārdus šos vairs nedrīkstam zaudēt,
Lai tie liecas
Pār gultiņu pasaulei slimai.
Tikai mīla
Izdziedēs to.

PRINČI. Vienpadsmit priecīgu smaidu.

Vienpadsmit roku pāru.
Vienpadsmit skatienu drošu,
Kas redz tumsai pāri.

Kur gadījušās, kur ne, laužu rokās iedegas svecītes.

KORIS. Kamēr svecītes deg,

Kamēr liesmiņas plīv,
Kamēr mēs visi šeit,
Visu tu vari gūt.
Kamēr svecītes deg,
Kamēr vien esi dzīvs,
Viss tu vēl vari būt.
Vēlies, tikai vēlies!

plīv – plīvo

JAUNĀKAIS PRINCIS. To var ikviens, ikviens.

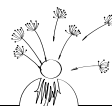
To var ikdien, ikdien.
Tā, lai nezin neviens.
Klusi, lai nedzird neviens.
Stipri tā ka neviens,
Nevar neviens, neviens
Aizkavēt to.

KORIS. Kamēr svecītes deg,

Kamēr liesmiņas plīv...
Kamēr mēs visi šeit.
Kamēr tu esi dzīvs...

*Mēs atstājam savus varoņus, tikai nojaušot, ko katrs no viņiem šai brīdī ir
vēlēties, kā pēdējo redzot jaunāko brāli – ar viņa skumji nokārto meža gulbja
spārnu.*

- **Kāpēc Eliza spēja paveikt neiespējamo?**
- **Kāpēc dzīvē ir svarīgi kaut ko vēlēties?**



MANI DRAUGI LATVIEŠU FOLKLORA

- **Kāda nozīme tavā dzīvē ir draugiem?**
- **Kā tu izvēlies draugus?**
- **Lasi tautasdziesmas un secini, kāda dzīves gudrība par draudzību tajos ir pausta!**

Labāk man daudz draugu,
Ne kā daudz ienaidnieku:
Draugs draugam roku deva,
Ienaidnieki zobentiņu.

Es nezinu, ko darīt,
Vai ielēkt ūdenī!
Draugs atnāca, tas paņēma
Sen cerētu līgaviņu.

Labāk būtu zaglis zadzis
Simts dālderu kumeliņu,
Ne kā būtu draugs paņēmis
Sen cerētu līgaviņu.

(Tautasdziesmas)

- **Lasi sakāmvārdus!**

Esi draugs, bet ne uzreiz.

Labs draugs ir reta laime pasaulē.

Draugus mācās pazīt nelaimē, ienaidniekus laimē.

Jo lielāka nelaime, jo mazāk draugu.

Pie pilnas bļodas draugu daudz.

Kam draugi, tas bagāts.

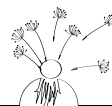
(Sakāmvārdi)

- **Kuru sakāmvārdu tu vari attiecināt uz sevi? Kāpēc?**

ne kā – nekā, norāda uz salīdzinājumu

cerēta – meita, kuru līgavainis vēlas apprecēt

dālderis – sena (parasti sudraba) monēta



INESE ZANDERE (1958)

- Lasi Ineses Zanderes mīklu pantus!
- Pievērs uzmanību atskaņām (skaņu grupām, kas atkārtojas dzejoļa rindu nobeigumos)!
- Nolasi vārdus, kuri atskaņojas!

Paraugs.

sniegputeni – dzeni

dienu – pienu

- Katrā dzejolī daudzpunktes vietā ievieto neuzrakstīto vārdu!

Dāvanas tavam draugam

uzdāvēni sniegputeni

apsnigušā priedē dzeni

garu baltu ziemas dienu

krūzīti ar karstu pienu

sudrabotu pievakari

draugam uzdāvināt vari

bet no manis viņam aiznes

debess un zelta ...

(„Ja tu esi sivēns”, 2006)

- Par kādām dāvanām stāstīts dzejolī?
- Ko tu gribētu uzdāvināt savam draugam?

Draudzenes no vienas klases

draudzenes no vienas klases

satikās pie tējas tases

jo par visiem kas nav klāt

viņām gribas parunāt

govs ir resna sivēns sīks

kucēns pārāk palaidnīgs

pieci bērni kaķenei

raiba kleita ...

tikmēr mēles piekusušas

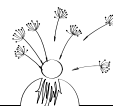
tējas tases atdzisušas

(„Ja tu esi sivēns”, 2006)

sīks – šeit: tievs

palaidnīgs – nepaklausīgs,
nerātns

- Pastāsti, par ko meitenes sarunājas!
- Par kādiem tematiem tu parasti sarunājies ar saviem draugiem?



MĀRA CIELĒNA (1954)

- Lasi Māras Cielēnas dzejoli „Mans draugs ir ļoti...”

Mans draugs ir ļoti...

Mans draugs ir ļoti bagāts:

Ēd banānus, cik lien,

To vien, to vien –

Ēd banānus ikdien.

Mans draugs ir ļoti laimīgs:

Ēd banānus, cik lien,

To vien, to vien –

Ēd banānus ikdien.

Mans draugs ir ļoti spēcīgs:

Ēd banānus, cik lien,

To vien, to vien –

Ēd banānus ikdien.

Mans draugs ir ļoti... garlaicīgs!

Ēd banānus, cik lien,

Ak, kungs, to vien –

Ēd banānus ikdien!...

(„Kad Karaliene bij Rīgā”, 2001)

- Pastāsti, ko tu uzzināji par dzejas varoņa draugu!
- Pastāsti par kādu savu draugu, izmantojot dzejoļa katra panta pirmās rindas!

JĀNIS KLĪDZĒJS (1914–2000)

- Lasi Jāņa Klīdzēja romāna „Cilvēka bērns” fragmentu!

Cilvēka bērns (1956)

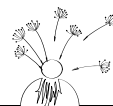
(Fragments)

Romānā stāstīts par 7 gadus veco Bonifāciju (Boņu), viņa dzīvi tēva mājās Latgalē. Boņš allaž cīnās par taisnību un pārdzīvo, ja viņam nodarīts pāri. Zēnam sāp sirds, jo māsa Lidija ir aizvedusi viņa labāko draugu suņuku Žiku, ar kuru viņš varēja saprasties labāk nekā ar cilvēkiem. Boņš un viņa brālis Justs gatavojas braukt uz Patalčiem, lai nozagtu Žiku un atvestu to mājās. Vecākais brālis Justs ir izpētījis ceļu karti, abi ir sameklējuši naudu vilciena biļetēm un izdomājuši, kā nemanītiem pazust no mājām sestdienas vakarā. Pienāk gaidītā sestdiena.

Tā Boņš stāv, ilgi skatīdamies uz vakaru pusi un **acīm mērīdams**: par cik gan saule nogrimst zemāk, kamēr saskaita līdz simtam?

vakari – šeit: rietumi

- Pasaki citiem vārdiem izcelto vārdu savienojumu!



Boņš pārstāj skaitīt: kas tas tāds varētu būt? Pie paša apvāršņa pa Upenieku tīrumu kalna zaļo muguru it kā peldētu kāds tumšāks punkts, reizēm palēkdamies. Nē, tas nemaz nestāv uz vietas, bet aug lielāks un nāk tuvāk, brīžiem pats sevi aptīdams ar novakara saules sārto spožumu.

Saltas un arī reizē karstas trīsas pārscrien Boņam pār muguru: ja tas būtu... vai tas varētu būt!?

- **Izsaki prognozi, kas tas varētu būt par punktiņu pie apvāršņa!**
- **Sameklē izceltajā teikumā antonīmus (pretējas nozīmes vārdus)!**
- **Izpēti vārdu *auksts* un *karsts* sinonīmu rindas! Atrodi sinonīmus, kurus izceltajā teikumā varētu lietot vārdu *salts* un *karsts* vietā!**

auksts – *salts, ledains, ledusauksts, stindzinošs, vēss, dzestrs, dzedrs*

karsts – *dedzinošs, svilinošs, svelošs, svelmains, svelmīgs, kvēlojošs, versmains*

Punkts nogrimst ielejā, un Boņam žilbst acis no pārmērīgā saules un visa tāluma spožuma. Viņš sāk skriet uz tuvāko pakalnu, lai varētu atkal to kustīgo punktu ieraudzīt. Sirds sit Boņa krūšu iekšieni kā ar āmuru un kalnu reizē, un viņš skrien ne ar mazāku spēku, kā ir skrējis tanī pirmdienas rītā, kad netaisnība bija sākusies.

kalts – neliels āmurs

iznirt – *šeit*: parādīties, kļūt redzamam

birzs – neliels bērzu mežs; bērzu audze

- **Pasaki citiem vārdiem, kā jūtas Boņš, kad *sirds sit .. kā ar āmuru un kalnu reizē*!**

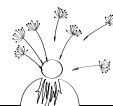
Boņš jau ir pakalnā, un tanī pašā brīdī nākošajā pakalnā iznirst pazudušais punkts, bet tagad tas nav vairs tikai punkts, tas ir audzis milzīgā steigā un tagad jau ir skaidrs un liels, un saules apmirdzēts ap visu trakā skrējienā izstiepto augumu. Tas, ko tagad Boņš redz un pazīst, no viņa krūtīm izrauj kādu kliedzienu, kas ar atbalsīm noskan pār visiem apkārtnes siliem, birzīm un kalniem:

„Žik! Žik! Žik!”

- **Vai tava izteiktā prognoze par punktiņu pie apvāršņa ir apstiprinājusies?**

Nu vairs viņus abus šķir tikai ieleja.

Žiks, laizdamies lejā no pēdējā pakalna un Boņu pamanījis, izrej tik



dīvainas skaņas, ka tas nevar būt ne rējiens, ne kauciens, ne smilkstiens, bet tas ir kaut kas nedzirdēts, jaunā balsī izkliegt. Tas varētu būt raudiens un dziesma reizē.

Vēl mirkli skrien viņi abi. Tad turpat sazēlušā linu tīruma vidū saklūp viens ap otru. Žiks elsodams pieslejas Boņam pie pleciem un ar karstu, drebošu mēli piegrūž Boņam pie zoda. Boņs vairs nespēj ne parunāt, ne kājās nostāvēt. Viņš turpat apsēstas, apķer Žikam abas rokas ap kaklu, un viņa lūpas sāk raustīties. Žiks, arvien vēl elsdams, laiza viņa rokas, seju, plecu un visur, kur vien pagadās.

smilkstiens – skaņa, kas rodas, kad suns smilkst

tīrums – zemes gabals, lauksaimniecības kultūru audzēšanai

saklūpt – šeit: strauji satikties

- Pastāsti, kā rakstnieks attēlojis puisēna un suņa satikšanās prieku!
- Pastāsti, vai arī tev ir kāds mīļš mājdzīvnieks!

MĀRA CIELĒNA (1954)

- Vai, tavuprāt, draugu uzskatiem ir jābūt līdzīgiem? Mini konkrētus piemērus no savas pieredzes!
- Lasi Māras Cielēnas literāro pasaku!

Tauriņš, tauriņa ēna un Leons (2003)

(*Fragmenti*)

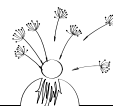
Reiz dzīvoja trīs labi draugi – tauriņš, tauriņa ēna un zēns, vārdā Leons.

Viņi stipri atšķīrās cits no cita. Tauriņš mirdzēja desmit krāsās. Ēna bija gluži melna, savukārt Leona mati bija gaiši un seja bāla. Lai gan zēns nepiederēja pie plecīgajiem, garajiem puisiem, tauriņš un viņa ēna varēja ērti uzņemties uz vienas viņa plaukstas. Abi lidonīši gandrīz ne mirkli nespēja būt mierā, turpretī Leons reti atstāja istabu, jo slimās muguras dēļ viņa kājas nekustējās un viņam nācās sēdēt uz vietas. Tomēr šīs un citas atšķirības neliedza visiem trijiem lieliski saprasties.



- Kā izpaužas pasakā tēlotais draugu atšķirīgums?

lidonītis – tas, kas spēj lidot



Viņu draudzība aizsākās vēlā pavasarī, kad tauriņš un tauriņa ēna klejoja apkārt pa pilsētu, puķu dārzu meklēdami. Tajā rajonā, kur viņi bija nonākuši, pat pavasarī puķu nebija daudz. Viņi ļoti nopriecājās, kad aiz kāda stikla ieraudzīja daudzkrāsainu ziedu jūkli. Tauriņš nosprieda, ka viņi uzgājuši kādu siltumnīcu, un palūdza ēnai ielidot iekšā un noskaidrot, vai arī viņam kaut kā nav iespējams tajā iekļūt.

Tauriņa ēna, kurai stikls nebija šķērslis, ielaidās telpā un atklāja, ka tā nebūt nav siltumnīca. Tā bija neliela istabiņa, kurā atradās dažas mēbeles, rotaļlietas, grāmatas un daudz, daudz puķu. [..]

Tauriņa ēna kā neprātīga **virpuļoja** pa istabiņu [..]. Tauriņš tikmēr nepacietīgi švikstinājās aiz rūts.

▪ Izdomā izceltajam vārdam sinonīmus, kuri iederētos tekstā!

Tikai pēc krietna laika tauriņa ēna pievērsa uzmanību zēnam, kurš sēdēja pie rakstāmgalda ar zīmuli rokā. Ēna cilvēk bērnu uzrunāja, uzzināja, ka viņu sauc Leons un viņš ir uzzīmējis visas šīs smaržīgās, vizmojošās puķes.

▪ Iztēlojies un pastāsti, kādas izskatījās Leona zīmētās puķes!

Ja vēlies, uzzīmē puķi arī tu!

Pēc tam notikumi risinājās strauji – viņi sadraudzējās. Tūlīt pat tauriņa ēna caur rūti sapazīstināja Leonu ar tauriņu. Visiem trijiem pirmajā brīdī bija tāda nojauta, ka viņi ir radīti cits citam. Viņu draudzībai nebija nekādu šķēršļu – pat loga stikls ne.

„Nāc pie manis, kad vien gribi,” Leons aicināja tauriņa ēnu. „Nemaz nepūlies klauvēt pie loga, vienmēr būsi mīļi gaidīta. Un tauriņš tāpat! [..]”

Tauriņš un tauriņa ēna par ielūgumu **bija stāvā sajūsmā** un turpmāk gandrīz katru dienu iegriezās pie zēna. Un gandrīz katru dienu Leons pārsteidza draugus ar jaunām, aizvien brīnīšķīgākām puķēm. Viņš tās zīmēja kā apmāts!

Tad, kad logs bija ciet, Leons nolika puķes pie paša stikla, lai tauriņam nebūtu pārlietu jāpiepūlē acis un nāsis. Zēns vienmēr apjautājās, kādus ziedus draugi vēl gribētu redzēt, un vienmēr bagātīgi izpildīja viņu vēlmes.

ziedu jūklis – dažādu ziedu kopums

siltumnīca – būve no stikla vai plēves puķu un dārzeņu audzēšanai

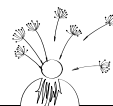
švikstināt – šeit: radīt troksni, pieskaroties loga stiklam

rūts – šeit: loga stikls

pēc krietna laika – šeit: pēc diezgan ilga laika

vizmojoša – šeit: mirdzoša

kā apmāts – tāds, kas pilnīgi atrodas kāda spēcīga pārdzīvojuma, idejas, fantāzijas varā



- **Kā jūtas draugi?**
- **Pasaki izcelto vārdu savienojumu citiem vārdiem!**
- **Pasaki vārda *puķe* sinonīmu!**

Kas tas bija par prieku – iepriecināt tauriņu un tauriņa ēnu!

Arī abiem lidonīšiem bija prieks iepriecināt draugu.

Reiz tauriņa ēna Leonam sacīja:

„Vai negribi palidot? Kāp man mugurā un turies cieši ap kaklu!”

Pirmajā brīdī zēns nodomāja, ka tas ir mulķīgs joks.

Taču tad nevilus izstiepa rokas pret tauriņa ēnu, kura bija nolaidusies uz rakstāmgalda. Leons aplika rokas ēnai ap kaklu. Lai gan viņu augumi bija tik atšķirīgi, to bija pavisam viegli izdarīt! Un tauriņa ēna pavisam viegli pacēlās gaisā, nesdama līdzī zēnu, kurš tā bija noilgojies pēc izkustēšanās no vietas. [..]

Trijotnei kopā bija ļoti labi. Viņi pavadīja brīnišķīgu vasaru.

Tuvojās rudens.

Tuvojās rudens, kad tauriņiem un tauriņu ēnām ir jāpazūd.

- **Kāpēc zēns domā, ka tauriņa ēna mulķīgi jokoja?**
- **Kas notiek rudenī?**

„Leon,” kādu dienu tauriņš nopietni sacīja zēnam, „drīz man jāpazūd. Tur neko nevar darīt. Bet ēna paliks pie tevis – tā mēs esam sarunājuši. Sprotams, rudens un ziemas stinguma dēļ viņa vairs nevarēs laidelēties apkārt, bet pie tevis viņa būs un nekur nepazudīs.”

Gaidāmā šķiršanās Leonu skumdināja, taču viņam nebija vaļas sēdēt un liet asaras. Zēns bija nolēmis tauriņam uz turieni, kur tam jāpazūd, dot līdzī negaistošu, pasakainu smaržu. Dienām viņš ilgi nopūlējās, līdz uzzīmēja vienreizēju, gluži baltu ziedu ar tādu smaržu, kurā bija sajukušas visas skaistākās pavasara un vasaras dvesmas.

ziemas stingums – ziemas aukstums, kad viss sasalis, nekustīgs

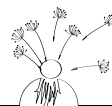
nebija vaļas – nebija laika

liet asaras – raudāt

negaistoša smarža – noturīga, nezūdoša smarža

dvesma – viegla smarža

- **Kā izturas Leons, uzzinot, ka draugiem jāpazūd?**
- **Sameklē tekstā sinonīmu vārdam *smarža*!**
- **Pastāsti, kāda varēja būt baltā zieda smarža! Centies pēc iespējas precīzāk atklāt smaržas nianšes (izmanto salīdzinājumus, interesantus apzīmējumus)!**



Šo smaržu tauriņš paņēma līdzī tajā skumjajā dienā, kad viņš pazuda.

Tauriņa ēna palika pie zēna. Jā gan, nu viņa vairs nevirpuļoja pa istabiņu. Tā bija sastingusi un pārvērtusies par mazu, melnu grāmatiņu. Leons to vienmēr turēja pa rokai.

Lai gan grāmatiņai bija tikai divas lapas, katru reizi, kad zēns to atšķīra, viņš izlasīja kaut ko jaunu.

Un tas, ko viņš izlasīja, vienmēr bija kaut kas ļoti, ļoti labs.

- **Kas notiek ar tauriņa ēnu?**
- **Kas, tavuprāt, varētu būt rakstīts melnajā grāmatiņā?**
- **Izdomā pasakas turpinājumu un nobeigumu!**

RŪDOLFS BLAUMANIS (1863–1908)

- **Ko tu zini par Jāņu dienas tradīcijām?**
- **Vai tu esi piedalījies šajos svētkos? Kuras tradīcijas tev šķita interesantas?**
- **Ja neesi piedalījies, uzdod jautājumus par šiem svētkiem klasesbiedriem vai skolotājam!**
- **Lasi tautasdziesmas un noskaiti *vēl citas* Līgo dziesmas, kuras tu zini!**

Līgo saule vakarā,
Līgo gani sētiņā,
Līgo pati mīlā Māra
Telītēm vārtu vērt.

Līgotāji, līgotāji, līgo, līgo!
Nav vairs tālu Jāņu diena:
līgo, līgo!

Šī dieniņa, rītdieniņa, līgo, līgo!
Parīt pati Jāņu diena, līgo, līgo!

Jauka, jauka Jāņu diena,
Par visām dieniņām:
Līgo saule, līgo bite,
Līgo visa radībiņa.

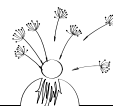


līgo – šeit: vasaras saulgriežu ieražu un sadzīves dziesmu daļa, kas tiek atkārtota

Māra – dievība senlatviešu mitoloģijā; zemes un pazemes valstības pārvaldniece, auglības devēja, sieviešu aizstāve

telīte – govs mazulis

radībiņa – dzīvo būtnu kopums



Visu gadu dziesmas krāju,
Jāņu dienas gaidīdama:
Kad atnāca Jāņu diena,
Nu dziesmiņas jāizdzied.

(Tautasdziesmas)

dziesmas krāt – dziesmas
vākt, mācīties

- **Kāpēc dziesmās izmantots vārds *līgo*?**
- **Kāpēc Jāņu diena ir jauka?**
- **Kā notiek gatavošanās Jāņu dienai?**
- **Sameklē informāciju par Jāņu dienas svinēšanu interneta vietnēs, grāmatās!**

Jāņu diena – latviešu svētki, ko svin vasaras saulgriežos, laikā kad ir visīsākā nakts un visgarākā diena. Lai gan īsākā nakts parasti ir 21. vai 22. jūnijā, Latvijā brīvdienas ir 23. un 24. jūnijā. Dienu pirms Jāņiem senie latvieši sauca par Zāļu dienu. Jāņu priekšvakarā cilvēki iet vākt puķes, no kurām sievietes pin vainagus un liek galvā. Vīriešu vainagi parasti ir no ozola lapām. Mūsu senči ticēja, ka līgošana dos labu ražu un auglību, kā arī novērsīs visas nelaimes. Jāņu gaidīšana un ielīgošana notiek līdz ar daudzajiem priekšdarbiem, kas paveicami līdz svinību sākumam. Jāpagūst sakārtot māju un pagalmu, izravēt dārzu, lai kaimiņi neapligotu par nevīžību.

Skroderdienas Silmačos (1902)

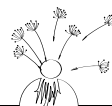
(*Fragmenti*)

- **Lasi Rūdolfa Blaumaņa lugas „Skroderdienas Silmačos” trešā cēliena pirmo skatu, kura darbība notiek Jāņu gaidīšanas laikā!**

Lugā tēlots, kā Silmaču saimniece, atraitne Antonija, Līgo svētku priekšvakarā gatavojas kāzām ar kalpu Aleksi. Viņas līgavainis gan ir solījies kļūt par Silmaču saimnieku, taču mīl kalponi Elīnu. Silmačos ierodas skroderis Dūdars un viņa palīgs Rūdis, kā arī šuvēja Zāra, tirgotāji Joske un Ābrams. Lugas gaitā notiek daudz pārpratumu un jautru notikumu, tajos piedalās arī pusaudži Rūdis, Kārlēns, leviņa un viņas tēvs Pindaks. Viss beidzas laimīgi: Alekss atraida saimnieci un paliek kopā ar Elīnu, Antonija precēsies ar Dūdaru, bet Joske – ar Zāru.

atraitne – sieviete, kurai
vīrs ir miris

skroderis – drēbnieks,
šuvējs



Trešais cēliens Piektā bilde. Līgo!

Silmaču dārzs ar ceriņu un jasmīnu krūmiem. Vienā pusē klēts, otrā istabas durvis ar mazu balkonu.

Pirmais skats

Ieviņa sēd un pin vainagu. Dzied. Kārlēns.

Par gadskārtu Jānīts nāca, līgo, līgo!

Savu bērnu apraudzīt, līgo, līgo!

Vai tie ēda, vai tie dzēra,

Vai Jānīti daudzinaja?

KĀRLĒNS (*pabāž galvu ap mājas stūri un sviež Ieviņai ar puķēm*). Līgo! (*Nozūd.*)

IEVIŅA. Kas tad tur? Tāds kā! Es jau gan redzēju!

KĀRLĒNS (*uznākdams*). Es jau arī gribēju, lai tu redzi.

Vai tad jau tik agri lopus esi sadzinuse mājā?

IEVIŅA. Vai tad tas agri! Ek, cik augstu vien vairs saule! Priekš Zāļu vakara tas nemaz nav agri.

KĀRLĒNS. Vai visas govis bij appuškotas?

IEVIŅA. Vai tad neredzēji, kad mājā dzinu?

KĀRLĒNS. Es taisni tāi brīdī biju pagrabā. Kā tad ar nikno Zīmaļu izgāja? Vai tai arī bij kronis uz ragiem?

IEVIŅA. E, ka bij!

KĀRLĒNS. Kā tad tu...?

IEVIŅA. Man palīdzēja Ernests. Tas turpat uz robežām ganīja.

KĀRLĒNS. Vai zini, Ieviņ, tas Ernests...tas...

IEVIŅA. Nu? Kas? Kas tam Ernestam par vainu?

KĀRLĒNS. Nu lai tas knauķis tikai piesargās!

IEVIŅA. Par ko?

KĀRLĒNS. Ak, ko nu!... Redzēsi gan, kas no viņa iznāks!

IEVIŅA. Nez kas vēl no paša iznāks!

KĀRLĒNS. Varens saimnieks.

IEVIŅA. Ē, saimnieks! Domā, ka brālis tā apprecējas, tad šim arī būs tāda laime! Ni jau.

KĀRLĒNS. Pats visu sapelnišu. Krāšu rubli pie rubļa kā... kā... tā kā tu tur liec puķi pie puķes. Kam to vainadziņu vij?

apraudzīt – apciemot, apmeklēt

daudzināt – cildināt, slavināt

bērns – mazulis, atvase, mazais, bērņuks, mīlbērniņš, bērnelis, ķipars, sīkais, sīkaļa, knēvelis, knirpis, kverpis, suska

sadzinuse – sadzinusi

Zāļu vakars – vakars pirms Jāņiem

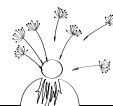
appuškota – appuškota, ar pļavu puķēm izrotāta

taī – tajā

knauķis – bērns, parasti mazs zēns (nievājošā nozīmē)

ni jau – nē jau

rublis – naudas vienība Latvijā no 1919. gada 22. marta līdz 1922. gada 3. jūlijam un no 1992. gada 7. maija līdz 1993. gada 18. oktobrim



IEVIŅA. Nevienam.

KĀRLĒNS. Došu tam pusi no sava siera, kas man šovakar tādu vainagu uzliks galvā!

IEVIŅA. Ēd vien pats! Nez kur es to sieru lai grūžu! Man jau tak tēvs un māte no savas daļas arī dos!

KĀRLĒNS. Nu tad nopirkšu bambamkas... (*Ir viņai līdzās nosēdies un virzās vēl tuvāk klāt.*) Palūko nu – vai nav priekš manas galvas par lielu?

IEVIŅA. (*viņam vainagu uzlikdama galvā, bet vaļā nelaizdama.*) Nu redzi, nu re pats, ka par lielu! Tas būs Alekšam. Pindaks uznāk ar steķiem rokā.

tak – taču

bambanka – konfekte

steķi – *šeit*: ierīce mucas uzlikšanai



- Kas liecina, ka notiek gatavošanās Jāņiem?
- Ko tu vari spriest par Ieviņas un Kārlēna attiecībām?
- Pastāsti, vai, tavuprāt, Ieviņa un Kārlēns ir draugi?
- Kāpēc Kārlēns Ernestu sauc par knauķi?
- Kā Kārlēns izturas, lai iepatiktos Ieviņai?
- Izvēlies no vārda *bērns* sinonīmu rindas vēl citus vārdus, kurus Kārlēns varētu izmantot, runājot par Ernestu!
- Lasi lugas trešā cēliena otro un trešo skatu!

Otrais skats

Ieviņa. Kārlēns. Pindaks.

PINDAKS. Ko tad jūs te? Ko tad jūs te saķērušies?

KĀRLĒNS (*pieceldamies*). Es...man te bij darīšanas... saimniece atsūtīja...

PINDAKS. Ej nu vien savās darīšanās tālāk... Es jūs gan zinu... Vai t' nu nekustēsi vēl!

Kārlēns prom.

prom – *šeit*: aiziet

vai t' – *šeit*: vai tad

smurgulis – *šeit*: pusaudzis; arī ļoti jauns cilvēks (nievājošā nozīmē)

ko t' – ko tad

danāca – atnāca

skutele – *šeit*: palaidnīga meitene (nievājošā nozīmē)

šur' – *šeit*: šurp

Trešais skats

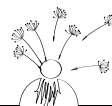
Pindaks. Ieviņa.

PINDAKS. Ak tad tu man atkal jau ar to smurguli...? Ko?

IEVIŅA (*apvainota*). Ko t' jau nu atkal sāksi! Ni nekas bij, ni! Ni bij apķēries, ni! Nupat kā danāca.

PINDAKS. Ak tu man vēl tā liela pretī! Skaties, skutele! Bet es tev gan... (*Grib viņu kampt aiz auss.*) Ieviņa pieceļas un aizbēg aiz krūma.

PINDAKS. Ko, vai t' vēl bēgsi! Šur' nāc!



IEVIŅA. Es jau nu neiešu!

PINDAKS. Kad dzīšos pakaļ, tad nebūs labi!

IEVIŅA. Šis mani panākšot!

[..]

IEVIŅA (*spiedz un bēg. Pindaks viņu saķer aiz*

krūma.) Tēt, tēt! (*Kliegdama.*) T-ē-t!

Rūdis iznāk no saimes gala.

▪ **Kāpēc Pindaks sadusmojas uz Ieviņu?**

▪ **Kā Ieviņa izturas pret Pindaku?**

▪ **Lasi trešā cēliena ceturto skatu!**

Ceturtais skats

Pindaks. Ieviņa. Rūdis.

RŪDIS. Kas tad te par lērumu? Pindak, Pindak!

PINDAKS (*Ieviņu aiz auss uz priekšu vezdams*). Jā,

Pindak, Pindak! Es jūs gan visus noļus! (*Uz Rūdi.*) To skuķi jums būs likt mierā!

RŪDIS. Tāds kā! Kas tad viņu aizskar? Tev gan pašam nevajadzēja būt tādām burlakam! Noknieb meitenam vai visu ausi! Ar ko tad šī vēlāk lai dzird?

PINDAKS. Ak tad tu man te laikam būsi tas **api-**

kāts! (*Ar draudošu iekustēšanos.*) Kā grābšu tevi arī, tā...

RŪDIS. Ujā, ujā, nešpetnais! (*Atvirzās prom.*)

Pindaciša iznāk ātri no istabas, kuras durvis Kārlēns atver.

▪ **Kāpēc Pindaks Rūdi nosauc par apikātu (advokātu)?**

▪ **Kā Rūdis izturas pret Pindaku?**

▪ **Lasi lugas septīto skatu!**

Septītais skats

Kārlēns. Rūdis. Tad Ieviņa. Kārlēns apskatās un māj tad uz

klēts pusi. Rūdis uznāk.

KĀRLĒNS. Tas jau bij briesmīgs pērkons.

RŪDIS. Jā, zibšņi vien šķīda. Tikko man arī neiespēra! Skaties, i vainadziņu samini kā lācis! (*Paceļ pinumu un pakar to pie stēķiem.*)

[..]

RŪDIS. Tur viņa nāk! Ar noplēstu ausi!

Ieviņa uznāk.

lērums – spēcīgs troksnis; skandāls

noļus – visus kopā

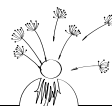
burlaks – šeit: brutāls, varmācīgs cilvēks

noknieb meitenam – nokniebi meitenei

apikāts (*žarg.*) – advokāts

nešpetns – šet: negants

i vainadziņu – arī vainadziņu



KĀRLĒNS. Par tiesu? Parādi!

IEVIŅA. Ak, ej tu! Uznāks atkal... un tad atkal kausies.

RŪDIS. Es stāvēšu uz vakts. (*Nostājas pie mājas stūra.*)

IEVIŅA. Ko nu, niekus, pievaktēsi!

KĀRLĒNS. Kura tad ir?... Ahā! Ak tu cilvēks! Sāp arī vēl!

IEVIŅA. **Deg kā gunī.**

KĀRLĒNS. Es appūtīšu! Es apriebšu! Vai zini, Ieviņ, es māku riebt. Pret rītiem, pret vakariem... (*satver ausi*) trīs dienas vesēla, trīs nevesēla...

IEVIŅA. Vai liksi mierā! Nudie, stāstīšu tēvam! (*Prom ar puķēm un vainagu.*)

par tiesu? – vai tiešām?

uz vakts – sardzē

pievaktēt – šeit: **nosargāt**

gunī – ugunī

appūst, apriebt – ārstēt ar maģiskām vārdu formulām, izdarībām u.tml; apvārdot

nudie – nudien; lieto, lai izteiktu apgalvojumu, apstiprinājumu

- **Kā puisi izrāda interesi par Ieviņu?**
- **Kā izturas Ieviņa?**
- **Vai, tavuprāt, puisi ir Ieviņas draugi?**
- **Ko nozīmē izceltais vārdu savienojums?**
- **Izlasi vārdu savienojumus un to nozīmju skaidrojumus!**

Pirksti deg – *saka, ja kāds dedzīgi vēlas ātrāk ko paspēt, panākt.*

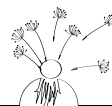
Zeme deg zem kājām – *saka, ja ir ļoti jāsteidzas.*

Papēži deg – *saka, ja nav pacietības vai laika palikt uz vietas.*

Deg mēles galā – *saka par ko steidzīgi vai neatliekami jautājamu.*

Acis deg – *saka par skatienu, kas pauž spēcīgu pārdzīvojumu.*

- **Pasaki savu vērtējumu par vienu lugas tēlu, iesaistot tajā kādu no iepriekš minētajiem vārdu savienojumiem!**



▪ **Lasi tautas ticējumus! Kuras no tiem būtu vērts ievērot arī mūsdienās? Pamato savas domas!**

Jāņu ugunskurs jākur kalna galā, tad Dieviņš ugunskura pelnos naudu kaisa.

Līgo vakarā plūktās Jāņuzāles ārstē visas kaites.

Kas Jāņu nakti gul, tas visu vasaru gulēs.

Ja Jāņu nakti gul, tad visu vasaru odi kodīs.

Kas Jāņu rītā pirms saules lēkta iet uz avotu mazgāties, tas kļūst skaists.

Ja Jāņu naktī jaunas meitas skatās ezerā, tad ūdenī varot redzēt īsto precinieku.

Ja Līgo vakarā visās ēkās sasprauž pīlādžu zarus, tad pērkons tajās nespers.

Līgo naktī jālec pāri ugunskuram, lai vasarā odi nekož.

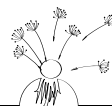
Līgo vakarā jārunā ar kaimiņiem, tad visu gadu nebūs jāstrīdas.

Jāņu naktī debess atveroties. Kas to redz, tam visas vēlēšanās piepildās.

Jāņu naktī paparde ziedot zelta ziediem. Kam to palaimējas redzēt, tas var vēlēšanos iedomāties, kura noteikti piepildīsies.

(Ticējumi)

▪ **Kādas jaunas atziņas par draudzību tu guvi pēc šīs nodaļas tekstu izlasīšanas?**



LATVISKĀ DZĪVESZIŅA

- Kas tev ir mācījis latviešu tautas gudrības?
- Pastāsti par kādu tautas gudrību, kas tev ir noderējusi dzīvē!
- Lasi Imanta Ziedoņa sacīto par tautasdziesmām!

IMANTS ZIEDONIS (1933–2013)

Tu dzīvoji dižu darbu (1985)

(Fragments)

Rakstnieks ir izvēlējis sev nozīmīgas tautasdziesmas un uzrakstījis, kā viņš tās saprot un kāpēc viņam tās ir tik svarīgas. Imants Ziedonis meklē atbildi uz jautājumu, kā dzīvot un atrast dzīves ziņu jeb gudrību.

Dainas ir brīnumainas. Ar viņām es vairāk brīnos kā jebkad. Es brīnos par sevi, es apbrīnoju tuvos, tālumi ir brīnumaini, un pati šī dainu dziļā elpošana vien jau ir brīnums. Viss brīnumaini sasaistās, un Laima nav nekāda mistiska būtne, bet manis paša sirdsapziņa. Es nevaru vien nobrīnīties, kā Laima ar Māru manī brīnumainā kārtā tik labi sastrādā. Reizēm man liekas, ka pašas dainas brīnās par mani: vai es tiešām iekļaušos, visu tā apjēgšu un sapratīšu?

dainas – šeit:
tautasdziesmas

brīnumains – šeit:
neparasts

Laima – laimes un likteņa
dieviete senlatviešu
mitoloģijā, lemj likteni, sargā
jaunpiedzimušos, palīdz
sievietēm

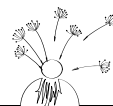
apjēgt – izprast

- Kāpēc dainas jeb tautasdziesmas ir brīnumainas?
 - Pārlūko mācību grāmatā iepriekš lasītās tautasdziesmas!
- Kuras no tām tev lika brīnīties un kuras brīnījās par tevi?**

Un pamazām es sāku saprast: tautasdziesmās ir arī mans, nē, nevis arī, bet tieši mans Rits! Tas ir mans, uz mani attiecināts, pašlaik esošs. Jo tā ir pasaules kārtības mācība, ko izstrādājusi paaudžu pieredze. Es esmu bijis visvisādi kļūdījies. Jo neesmu zinājis kārtību.

rits – šeit: tautasdziesmās
atklātais noteiktu tradīciju,
rīcības, uzskatu kopums

- Kas, tavuprāt, ir pasaules kārtība?
- Kāpēc tautasdziesmas ir pasaules kārtības mācība?
- Izmanto interneta vietni <http://www.dainuskapis.lv>!



LATVIEŠU FOLKLORA

▪ Lasi tautasdziesmas un pasaku par garo pupu!

Latviešu tautas pasakās un tautasdziesmās tēlota pupa kā pazemes, zemes un debesu vienotāja. Mūsu senčus interesēja, kas notiek pazemē un debesīs, kur nebija iespējams nokļūt. Sacerot dziesmas un pasakas par šo nezināmo pasauli, viņi mēģināja iztēloties, kāda tā ir.

Man bij viena balta pupa,
Es to pupu zemē sēju.
Tā izauga liela, gara
Līdz pašām debesīm.
Es uzkāpu debesīs
Pa tiem pupas zariņiem.

Man uzauga divas pupas
Līdz pašām debesīm;
Es uzkāpu debesīs
Pa pupiņu lapiņām.

(Tautasdziesmas)

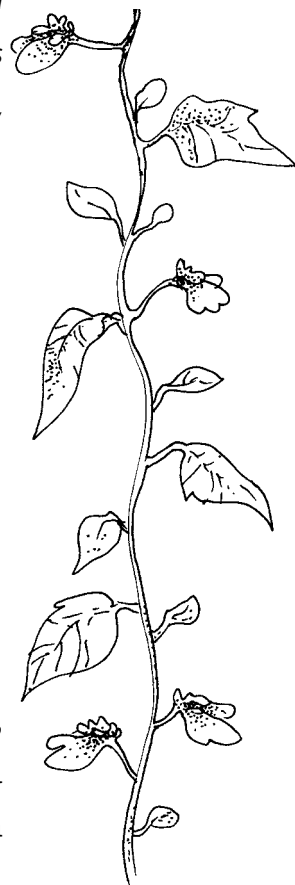
Latviešu tautas pasaka

Garā pupa

Senos laikos pie kādas bargas pamātes dzīvojusi kāda čakla sērdienīte, kurai pamāte gandrīz nav varējusi darbu vien piedot. Lai tomēr izmācītu sērdienīti, tad pamāte kādu dienu tīšu prātu iebērusi pupas pelnos un likusi sērdienītei tās izlasīt.

Sērdienīte lasījusi, lasījusi, lasījusi, bet, kā par brīnumu, viena pupa palikusi pelnos. Nu pupa pelnos sākusi augt. Augusi, augusi, līdz izaugusi līdz pašām debesīm. Sērdienīte apdomājusies un sākusi kāpt pa pupu uz augšu, jo viņa debesīs domājusi sastapt savu mirušo, labo māti.

Tā viņa kāpusi, kāpusi, līdz beigu beigās arī nonākusi debesīs. Uzkāpusi debesīs, viņa ieraudzījusi kādu mazu mājiņu un gājusi iekšā. Iegājusi iekšā, viņa atrod gultā guļam kādu vecu, slimu vecīti, kurš lūdzies, lai sērdienīte viņam izkurinot pirti. Sērdienīte ir arī ar mieru. Vecītis saka: „Malkas man nav, bet tur aiz tās kūts ir veci zirga kauli, tos var labi lietot malkas vietā, ūdens vietā var lietot vircu, jo tīrs ūdens šeit tuvumā nekur nav. Slotas vietu var itin labi izpildīt kāda nosprāguša zirga aste, un to tu dabūsi, aizejot tur aiz tās kūts tajā kalniņa galā.”



pamāte – neistā māte

sērdienīte – bērns, kas zaudējis abus vecākus; bārenīte

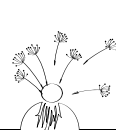
piedot – šeit: pietiekami dot

tīšu prātu – darīt ar nodomu

kūts – celtne mājlopu un mājputnu mitināšanai

virca – šķidrie kūtsmēsli

nosprādzis – nobeidzies, nedzīvs (dzīvnieks)



- **Kāpēc sērdienīte nolemj kāpt debesīs?**
- **Ko sērdienīte satiek debesīs?**
- **Ko vecītis lūdz sērdienītei izdarīt?**

Sērdienītei žēlums pārņem sirdi, dzirdot visus vecīša vārdus. Viņa, ne vārda neteikusi, aiztek uz attālo mežu un pārnes malku, no kādas tālas upītes pārnes tīru ūdeni un no mīkstiem bērzu žagariem pagatavo it mīkstu slotu. Izkurinājusi pirti un sasildījusi ūdeni, viņa iet pie slimā vecīša un lūdz uz pirti.

Vecītis saka: „Esmu slim un tamdēļ pats nevaru aiziet. Mīļo meit, paņem mani aiz kājām un aizvelc vilkšus uz pirti!”

Bet sērdienīte dabūja kādus ratiņus, iesēdināja tur vecīti iekšā un tā aizvilka uz pirti. Pirtī sērdienīte noper vecīšam arī muguru. Pēc pirts sērdienīte atkal pārvelk ratiņus mājās un iegulda vecīti gultā.

Pēc pirts vecītis saka: „Mīļo meit, tu esi izdarījusi man lielu pakalpojumu, tamdēļ ej klētī un tur uz šķirsta atradīsi trīs mazākus šķirstiņus. Ņem, kuru tu gribi, tikai neņem to lielo, kur tas kaķis sēž virsū.”

Sērdienīte no sākuma negrib nekādu algu pieņemt, bet galu galā arī ieiet klētī un paņem visu to mazāko un no ārpuses neglītāko šķirstiņu. Nu viņa attaisa šķirstiņu vaļā, un ko viņa redz – šķirstiņš pilns ar visādām skaistām un dārgām lietām.

- **Kā sērdienīte rīkojas?**
- **Kā vecītis sērdienīti atalgo?**
- **Kāpēc sērdienīte negrib algu pieņemt?**

Nu sērdienīte kāpj it priecīga atkal pa pupu lejā un izstāsta visu pamatīgi savai pamātei, kādā kārtā viņa pie šķirstiņa tikusi.

Nu pamāte grib, lai viņas meita arī tiek pie tādas bagātības, tamdēļ arī savai meitai liek lasīt pupas no pelniem. Īstā meita lasa, lasa, līdz gandrīz visas izlasa arī, bet atstāj tīšām vienu pupu pelnos. Nu atstātā pupa aug, aug, līdz izaug līdz pašām debesīm.

- **Ko vēlas pamāte?**
- **Kā, tavuprāt, debesīs rīkosies pamātes īstā meita?**



žēlums pārņem sirdi –
klūst skumji

aiztecēt – ātri aiziet

it mīkstu – šeit: gluži
mīkstu

nopērt muguru –
vairākkārt viegli sist ar
pirtsslotu pa muguru, lai
mazgātu, sviedrētu, ārstētu



vecīšam – vecītim

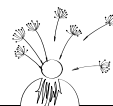
tamdēļ – tādēļ

klēts – lauksaimniecības
celtne graudu uzglabāšanai



šķirsts – kastei līdzīgs
priekšmets, kurā var kaut ko
ielikt

kādā kārtā tikusi – kā
dabūjusi



▪ **Turpini lasīt un noskaidro, vai tava prognoze ir vai nav apstiprinājusies!**

Nu arī īstā meita it priecīga dodas pa pupu uz augšu. Kāpj, kāpj, līdz beigu beigās nonāk līdz pašām debesīm. Te nu īstā meita atrod kādu mazu mājiņu, bet mājiņā kādu slimu vecīti. Vecītis it **žēli lūdzas**, lai īstā meita izkurinot viņam pirti, jo viņš esot slim un tamdēļ nevarot pats sev pirti izkurināt. Īstā meita no sākuma neparko negrib pirti kurināt, bet beigu beigās viņa ir arī ar mieru. Nu viņa it **pikta uzprasa** vecīšam, kur ir malka, ūdens un slotas. Vecītis atbild: „Malkas man nav, bet tur aiz kūts ir veci zirga kauli, tos var labi lietot malkas vietā, ūdens vietā var lietot vircu, jo tīrs ūdens šeit tuvumā nekur nav, bet slotas vietā var ņemt veca zirga asti, kurš tur nosprādzis guļ kalniņā.”

Īstā meita arī izkurina pirti no veciem zirga kauliem, uzsilda vircu un noliek par slotu veca zirga asti. To izdarījusi, nu viņa iet pateikt, lai nu vecītis nākot uz pirti.

Bet vecītis saka: „Mīļā meit, es esmu slim, un tamdēļ aizvelc mani uz pirti, jo manas vecās **kājas vairs man neklausa.**”

▪ **Izskaidro tekstā izceltos vārdus!**

Īstā meita nu arī paņem vecīti aiz kājām un, kā tarkš vien, velk uz pirti prom. Pirtī viņa arī noberž vecīšam muguru un pēc tam atkal aiz kājām aizvelk atpakaļ uz māju un iesviež gultā.

Nu vecītis saka meitai: „Par savu pakalpojumu tu dabūsi algu. Ieej klētiņā, tur uz viena liela šķirsta atradīsies trīs mazāki šķirstiņi. Ņem, kuru tu gribi, tikai neņem to lielo šķirstu, uz kura kaķis sēž virsū.”

Nu mātes meita it priecīga steidzas klētī, notrenc kaķi un paņem lielo un skaisto šķirstiņu. Pēc tam viņa itin priecīga kāpj atkal pa pupu lejā, un, tā kā ir jau tumšs, tad viņa šķirstiņu pa nakts melnumu noglabā klētī.

▪ **Kā pret vecīti izturas pamātes īstā meita?**

nelaisties – neļauties

laiskums – slinkums

ļaudis – šeit: daudz cilvēku

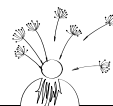
niecināt – uzskatīt par nenozīmīgu; runāt sliktu

sētiņa – lauku sēta; saimniecības ēkas un zemes gabals, uz kura šīs ēkas atrodas



kā tarkš vien – šeit: velk ar troksni

pa nakts melnumu – nakts tumsā



- **Kā vecītis atalgo pamātes īsto meitu?**
- **Kā rīkojas īstā meita?**

raudzīt – šeit: skatīties

Otrā rītā nu visi iet raudzīt meitas lielo bagātību. Bet, līdzko paver durvis, tā izšaujas liela uguns liesma un aprij reizē ir klēti, ir māju.

Tā nu meita, daudz gribēdama, galu galā pazaudēja it visu.

- **Kāpēc īstās meitas bagātība sadeg?**
- **Kāda mācība izteikta pasakā?**
- **Lasi vārdu savienojumus, kuros izmantots vārds *pupa*!**

Sameklē un nolasi katram vārdu savienojumam atbilstošu skaidrojumu!

Kā pupu kūlis.

Pēkšņi, viegli (piemēram, krist).

Asaras birst kā pupas.

Saka, ja kāds ļoti raud.

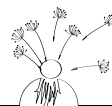
Bērt kā pupas.

Ātri, raiti runāt.

Pupu mizas (žarg.).

Nieki; sīkumi.

- **Izveido teikumu, kurā būtu kāds no šiem vārdu savienojumiem!**



ANNA BRIGADERE (1861–1933)

▪ Lasi Annas Brigaderes pasaku lugas „Maija un Paija” trešā cēliena fragmentu!

Maija un Paija (1921)

Pasaku lugā stāstīts par bārenītes Maijas un viņas pamātes īstās meitas Paijas dzīvi. Līdzīgi kā latviešu tautas pasakā, abām meitenēm jāpārvar dažādi šķēršļi un jāveic dažādi darbi. Meiteņu paveikto novērtē Laima. Viņa arī palīdz Maijai slinko Vari pārvērst par čaklu puisī. Trešajā tēlojumā stāstīts, ka Maijai akā iekrīt vārpstiņa. Viņa līdz vārpstiņai nonāk pazemē – sūnu pirtiņā.

Trešais tēlojums Pie Velēnu vecīša (Fragments)

Sudrabaini, sirmī nokārušies koki. Pagalms ar sirmu, zemu velēnu valni un vārtiņiem. Vienā pusē sirma velēnu mājiņa, tai pretī sūnu pirtiņa.

Pie mājiņas velēnu sols, uz kura, galvu rokā atspiedis, guļ Velēnu vecītis garu, pinkainu bārdū, netīrs un skrandains.

Pie vārtiem, uz ceļa atspiedies, vārtu sargs Kaupiņš, krupja izskatā, tuvāk mājiņai nama uzraugs Samtcepure, kurmjā izskatā. [..]

vārpstiņa – vēršanas rīks (līdz 19. gadsimta beigām Latvijā) – slaidis, labi apdarināts koka irbulis ar lejasgalā uzmauktu gredzenu



sūnu pirtiņa – ar sūnām apaugusi pirts

velēna – augsnes virsējais slānis, kas satur daudz augu (zāles, sūnas u. c.)

valnis – garens, samērā augsts zemes uzbērums

vēršana – diega savišana, veidojot dziju

sirms – šeit: pelēcīgi balts

KAUPIŅŠ. Simts gadu apkārt!

VELĒNU VECĪTIS. Vai pirtiņā uguns vēl nav?

SAMTCEPURE. Nav.

KAUPIŅŠ. Nav.

SAMTCEPURE. Es jau gaidu piecsimts gadu.

KAUPIŅŠ. Es tūkstoš.

VELĒNU VECĪTIS.

Es desmittūkstoš.

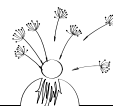
Kad tas būs, un kad tas nāks,

Kas mani baltu mazgāt sāks,

Tas, kas pats būs tīrs un spožs,

Sirdī taisns un prātā drošs!

Visi trīs nokar galvas.



- **Ko gaida Velēnu vecītis, Kaupiņš un Samtcepure?**
- **Izskaidro izceltās rindas! Kādā nozīmē (tiešā vai pārnēstā) lietoti vārdi *tīrs, spožs, taisns*?**
- **Izdomā vārdu savienojumus, kuros vārdi *tīrs, spožs, taisns* lietoti gan tiešā, gan pārnēstā nozīmē!**

KAUPIŅŠ. Nāk! Balta ēna pārskrēja.

VELĒNU VECĪTIS. Labs cilvēks nāk!

SAMTCEPURE *uztraukti*. Cilvēks! Cilvēks!

KAUPIŅŠ *uztraukti*. Cilvēks! Cilvēks!

Maija parādās aiz vārtiem.

- **Kā vecīši zina, ka nāk labs cilvēks?**

MAIJA. Labdien, nē, labvakar, tētiņi, vectētiņi! Vai drikst ieiet jūsu sētiņā?

KAUPIŅŠ. Nāc!

MAIJA *Kaupiņam*. Mīlais, labais vectētiņ, vai neesi manu vārpstiņu redzējis?

KAUPIŅŠ *rāda Velēnu vecīti*. Ej pie tā! Tas desmittūkstoš gadu gudrāks par mani.

MAIJA. Mīlais, labais vectētiņ, vai neesi manu vārpstiņu redzējis?

VELĒNU VECĪTIS. Tu jautā man, es jautāšu tev. Kādu ceļu šurp atnāci?

MAIJA. Labu ceļu.

VELĒNU VECĪTIS. Ļaunā pamāte tevi suņiem rīdīt lika.

MAIJA. Lika gan, bet suņi jau mani nerēja. Tie bija Duksis un Krancis, kurus es slepus paglaudīju un kauliem baroju. Viņi jau gan nāca kā vējš man pakaļ, bet tad es sacirtos atpakaļ un sāku smieties, un viņi tad ar tik astes luncināt un smilktēt, un man rokas laizīt.

VELĒNU VECĪTIS. Ļaunā māsa tev sirdī iedzelt gribēja.

MAIJA. Bet viņa jau neķēra. Vārpstiņa izglāba.

VELĒNU VECĪTIS. Ļaunā ragana tev vārpstiņu no rokām izrāva, pašu akā ierāva.

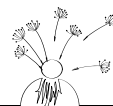
rīdīt – mudināt, lai suns uzbrūk cilvēkam

sacirsties – pēkšņi pagriezties

iedzelt – *šeit*: aizvainot, sāpināt

neķert – *šeit*: nespēt

par to – tādēļ



MAIJA. Bet vai par to kas ļauns notika? Lūk, es jau tepat esmu! Labā pasaulē iekritu. Labi gari vien vadīja. Vējiņš bij ērkšķu krūmā sapinies. Atrasisju. Par to mani uz spārniem pacēla un panesa kādu gabaliņu. Tad bij darbiņš padarāms.

- **Kāpēc Maija ieradusies pazemē?**
- **Nolasi, ko vecītis saka par pamāti!**
- **Ko par Maiju liecina viņas atbilde?**

VELĒNU VECĪTIS. Kāds darbiņš?

MAIJA. Krāsnītē maize dega. Izvilku. Kukuliši aiztecēja brūnām kājiņām virszemē bada ļaudis barot. Ir man iedeva riecentiņu. Vai tu ar gribi gabaliņa?

VELĒNU VECĪTIS. Glabā vien, ko pati pelnīji. Tas zemes spēks. Kad ēd no tā, tad var no akmeņa virvi plēst, no ūdens cirvi tēst. Un piemini manus vārdus: spēks rodas tik vienreiz. Kam maizīti vēlēsi, tam arī viņu atdosi. Nu, ko laba vēl redzēji?

MAIJA. Redzēju ziedu liepu. To bij aizstājis sirseņu bars. Aizdzinu. Ziedu liepa, lūk, ziedu zaru slotiņu iedāvāja.

VELĒNU VECĪTIS *jūsmīgi*.

Liepu zaru slotiņa
Pirtī perama,
Kā mīļa rociņa
Locekļu audus
Atkal tā dara
Jaunos un glaudus.
Tai tāda vara!

KAUPIŅŠ, *saldi ilgodamies*. Ai, ai, ai!

SAMTCEPURE, *saldi ilgodamies*. Ai, ai, ai!

MAIJA. Tad ieraudzīju ganu, kas kausiņus greba.

Lūdza gans, lai aizskrienot viņa lopus atgriezt. Tie bij pār deviņiem kalniem noklīduši. Atgriezu. Par to man kausiņu iedeva. Ik gribas dzert, ik kausiņš pilns. Gards kā vīns un smaržo kā rozes!

bada ļaudis – ļoti trūcīgi cilvēki

riecentiņš – maizes šķēle

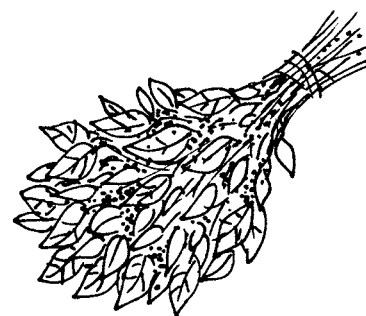


audi – *šeit*: katra šūna

glaudi – *šeit*: veselīgi

to bij aizstājis – *šeit*: te bija atradis mājvietu

sirsenis – liels lapsēnu dzimtas kukainis, irsis



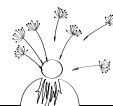
grebt – *šeit*: ar nazi veidot; darināt kaut ko no koka

lopus atgriezt – lopus atvest

noklīduši – apmaldījušies

ik gribas .., ik pilns – kad gribas .., tad pilns

gards – garšīgs



VELĒNU VECĪTIS.

Kā miesa garšo,
Kad rozes smaržo
Garaiņu tvaikā!

KAUPIŅŠ *ilgodamies*. Ai, ai, ai!

SAMTCEPURE *ilgodamies*. Ai, ai, ai!

MAIJA. Tad strautiņu-baltgalvi ieraudzīju. No kalna lēkdams, tas bij iekritis bedrē, nekā vairs izkāpt nesaprata. Lūdza, lai bedri atrokot. Atraku, strautiņu vaļā palaidu. Par to man putu gabaliņu iedāvāja.

- **Pastāsti, kādus labus darbus Maija ceļā bija veikusi!**
- **Nolasi vārdus pamazināmajā formā (piemēram, *tētiņi*)! Kāpēc Maija tos tik bieži lieto?**

VELĒNU VECĪTIS.

Baltu putu gabaliņš,
Ak, kā spīd un zaigo viņš!
Kad ar tādu miesu kop,
Tad tā atkal jauna top
Tā kā caurspīdīgas, plānas
Mirdzin baltas zīžu drānas!

KAUPIŅŠ *saldi – kāri – ilgojoši*. Ai, ai, ai!

SAMTCEPURE *saldi – kāri – ilgojoši*. Ai, ai, ai!

MAIJA. Par ko tu tik skumjš, vectētiņ?

VELĒNU VECĪTIS. Kā nebūt skumjam, meitiņ. Desmittūkstoš gadu pīšļi un putekļi ap manu miesu lipuši. Es esmu nejauks, nejauks!
[..]

Pirtiņā iedegas uguns.

KAUPIŅŠ *ekstāzē*. Pirtiņa kuras! Pirtiņa kuras!

SAMTCEPURE. Pirtiņa! Pirtiņa!

VELĒNU VECĪTIS. Meitiņ, meitiņ, izdari man darbiņu!

MAIJA. Kā vajaga, vectētiņ?

VELĒNU VECĪTIS. Noper mani pirtiņā.

MAIJA. Ar mīlu prātu, vectētiņ. Ja tik tev pa prātam izdarīšu. – Dod, ko uzvest garu!

miesa garšo – šeit: miesai ir patīkami

garaiņi – karstumā iztvaikojis ūdens

mirdzin – šeit: mirdzoši

zīžu drānas – zīda apgērbs

kāri – ļoti vēlēties

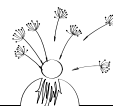
pīšļi – šeit: netīrumi

nejauks – šeit: nepatīkams, netīrs

ekstāzē – lielā sajūsmā

kā vajaga – ko vajag

uzvest garu – uzliet ūdeni uz sakarsētiem akmeņiem, lai radītu pirti tvaiku



▪ Ko vecīši lūdz Maijai izdarīt?

maita – nedzīvs dzīvnieks

paslieksne – vieta zem sliekšņa

VELĒNU VECĪTIS. Pavardā būs maitas kauls. Ar to uzmet garu.

MAIJA. Ko tu runā, vectētiņ? Kas tad ar maitas kaulu garu met? Es gan zinu! Priekš kam tad man mans kausiņš? Lūk! Uzmetīšu garu, būs rožu smarža pirtiņā.

Nozūd pirtiņā.

KAUPIŅŠ. Ai, ai, ai!

SAMTCEPURE. Ai, ai, ai!

MAIJA *iznāk*. Gars tik mīlīgs un maīgs kā pūpolu vālīte. – Kur ņemšu slotiņu?

VELĒNU VECĪTIS. Ērkšķu krūms pirtsgalā. Tur nolauz slotiņu.

MAIJA. Vectētiņ, vectētiņ, nu tu gan esi aizmirsis, kā pirtī peras. Kas tad no ērkšķiem slotiņu griež! – Pag, man tak ir slotiņa! Lūk, šē! Nopēršu ar liepziedu slotiņu! Bet kur ņemšu ziepes?

VELĒNU VECĪTIS. Izņem akmeni no paslieksnes. Tās būs ziepes.

MAIJA. Nē, vectētiņ, tās nu gan nebūs ziepes! Lūk, mans putu gabaliņš! Tās būs ziepes! – Nu nāc pirtī, tētiņ!

VELĒNU VECĪTIS. Nevaru pāiet, meitiņ. Paņem mani aiz bārdas un aizvelc!

MAIJA. Ak tu jocīgais vectētiņ! Lai viņu aiz bārdas pirtī velc! – Nu nāc, aiznesīšu!

VELĒNU VECĪTIS. Es esmu smags, meitiņ! Visi pīšļu pīšļi man kaulos!

MAIJA. Bet man zemes spēks un zemes asinis kaulos!

Uzceļ Velēnu vecīti un ieved to pirtī.

▪ Kāpēc Maija rīkojas pretēji vecīša lūgtajam?

[..]

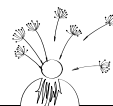
Velēnu vecītis noņem no velēnu plaukta 3 šķirstiņus.

MAIJA *iznāk no pirts*. Vai pa prātam tevi nopēru, vectētiņ?

VELĒNU VECĪTIS. Pa prātam gan, meitiņ! Nāc nu savu algu saņemt.

MAIJA. Atdod manu vārpstiņu!

VELĒNU VECĪTIS. Tava vārpstiņa jau virszemē aiztecēja. Prasi citu algu.



MAIJA. Kam man citas vajaga?

VELĒNU VECĪTIS. **Labu sirdi nenicini!**

- **Kādu algu Maija grib saņemt?**
- **Kāpēc Velēnu vecītis nevar iedot Maijai prasīto?**
- **Pasaki citiem vārdiem izcelto teikumu!**

MAIJA. Nē, vectētiņ!

VELĒNU VECĪTIS. Trijos šķirstiņos trijādi labumi.

Pirmā dārgas zīžu drānas –

MAIJA. Kam man zīžu drānas? Paijai ir zīžu drānas.

Viņas labuma nedod. Viņas baidās darba.

VELĒNU VECĪTIS. Otrā zelta pils –

MAIJA *smejas*. Vai, vectētiņ, vai es zelta pili kā zelta būrītī sēdēšu!

Man mežs un lauks, un pļava, un druva, kam man zelta pils?

VELĒNU VECĪTIS. Trešā ir spogulītis. Tas pasaka, kas notiek pasaulē. Bet tur tu drīksti tikai vienreiz ieskatīties.

MAIJA. Spogulis, kas pasaka, kas notiek pasaulē? Jā, tajā ļauj man paskatīties!

VELĒNU VECĪTIS. Pārdomā labi, ko gribi redzēt. Tu tik vienreiz drīksti.

MAIJA. Es jau tev pateikšu. Virszemē ir viens tāds puisis – par Vari sauc –, labs puisis, tikai drusku tāds – tāds paslinks; es gribu redzēt, kā tam iet!

VELĒNU VECĪTIS. Labi! Skaties!

MAIJA, *ieskatījusies spogulī*. Vai, vectētiņ, kas tas? Kur viņš ir?

Kāds viņš izskatās! Kas tā par vietu? Katli un uguns kuri, katli un uguns kuri!

- **Kādu algu Maija izvēlas? Kāpēc Maija izvēlas spoguli?**
- **Kāpēc Maija nobīstas, spogulī paskatījusies?**

VELĒNU VECĪTIS. Tā ir elle!

MAIJA. Elle! Palīdz', vectētiņ!

VELĒNU VECĪTIS. Tam palīdzēt nevar.

MAIJA. Kā nevar? Vajag varēt!

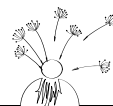
VELĒNU VECĪTIS. Ko tu tādām pēc palīga prasi?

MAIJA. Viņš tāds pat kā mēs abi, tētiņ. Tik drusku – drusku paslinks. Es gribu aiztikt pie viņa.

trijādi (*labumi*) – trejādi, trīs veidos

druva – labības lauks

aiztikt – nokļūt



VELĒNU VECĪTIS. Tur aiztikt nevar.

MAIJA. Tā nesaki, vectētiņ! Man jāaiztiek, un es aiztikšu. Pateic tik ceļu.

Kaupiņš un Samtcepure iznāk no pirts.

Pirtiņā uguns nodziest.

[..]

MAIJA *abiem*. Mīlie vecīši, kuru ceļu iet uz elli?

KAUPIŅŠ. Uz elli? Vai, meitiņ, to es nezinu. Prasi tam tur! Tas desmittūkstoš gadu gudrāks nekā es.

MAIJA *Velēnu vecītim*. Vectētiņ, vectētiņ!

VELĒNU VECĪTIS. Kad tev arī ceļu pateiktu, kā tiksi tur iekšā!

Iekšā tikt tur var tikai ar mīlās Laimas dotu atslēdziņu.

MAIJA. Tad iešu pie mīlās Laimas. – Kādu ceļu iet pie mīlās Laimas?

VELĒNU VECĪTIS. Stāvu ceļu. Jākāpj, jākāpj, jākāpj.

MAIJA. *Tāpēc ka vectētiņš tik gauss, griežas lūdzoši pie Kaupiņa un*

Samtcepures.

KAUPIŅŠ. Viņš zin ceļu, viņš zin! Prasi viņam! Viņš pateiks debesu trepīti.

gauss – lēns

trepītes – kāpnītes

līdz debesu vārtu – līdz debesu vārtiem

- **Ko Maija lūdz vectētiņam?**
- **Kādu padomu vecītis dod Maijai?**
- **Kas varētu būt *debesu trepīte*?**

MAIJA. Mīlo vectētiņ!

VELĒNU VECĪTIS.

Balts ādas maisiņš,

Melnmelnā saitīte.

Pārtrūkst saitīte,

Saplīst maisiņš,

Izlec princese,

Mākoņu kāpēja.

Pa zaru zariem,

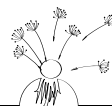
Pa stīgu stīgām,

Pa lapu lapām,

Pa ziedu ziediem

Uzkāpj princese

Līdz debess vārtu.



MAIJA *Kaupiņam*. Mīlo vecīti, iedod prātiņu atminēt!

KAUPIŅŠ. Kur es prātiņu ņemšu, meitiņ! Mans
prātiņš ar baltu bozīti aizkliboja.

MAIJA *Samtcepurem*. Palīdz tu atminēt!

SAMTCEPURE. Mans prātiņš pa zemes skursteņiem izkūpēja.

MAIJA *drosmīgi*.

Tad es zinu pate!

Pa zaru zariem,

Pa stīgu stīgām,

Pa lapu lapām,

Pa ziedu ziediem

Uzkāpj princese

Līdz debess vārtu.

Tā ir pupa, baltā pupa, vectētiņ!

bozīte – paresna nūja,
spieķis

pate – pati

▪ **Kāpēc vecīši nepalīdz Maijai saprast Velēnu vecīša sacīto?**

▪ **Kāpēc Maija spēj atminēt sacīto?**

KAUPIŅŠ *priekā*. Uzminēja, uzminēja!

▪ **Kā pie Laimas var nokļūt?**

VELĒNU VECĪTIS *dod Maijai pupas graudu*. Roc baltu smiltiņu,

iestādi graudiņu! Dod lāpstu, Samtcepure!

MAIJA. Kur ir balta smiltiņa?

Meklē dažās vietās; tad uzrok smilti un iestāda pupu.

Piepeši pārsteigumā izceļ zeltozola galotni.

Tētiņi, skatāt, kas man! Ko smiltiņā atradu. Kā

svecīte rokā uzmirdzēja! Zeltozola galotnīte!

VECĪŠI *uztraukti un pārsteigti*. Kāds mirdzums! Tas

nav no šīs zemes! Tas nav no šīs zemes!

KAUPIŅŠ. Nu es zinu! Vienreiz – vai tā ir diena, vai

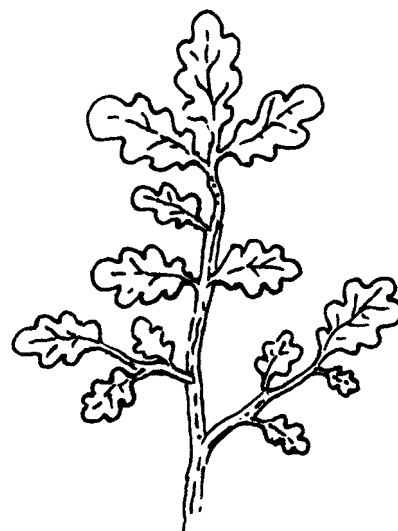
stunda, vai gari gadi – es nezinu; bet briesmīgs

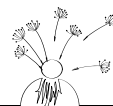
troksnis atskanēja, deviņas virszemes nodrebēja,

gaisma man gar acīm pašķīda, zemes smiltīs

nozuda. Tas ir bijis no tā.

SAMTCEPURE. Tas ir bijis no tā.





MAIJA. Kā acu raugu glabāšu. Mīļajai Laimai par
ciema kukuli aiznesīšu.

Paceļas pupas zieds augdams.

MAIJA.

Pupa aug! Mana pupa aug!

Pa zaru zariem,

Pa lapu lapām,

Pa ziedu ziediem.

Sveiki, mīļie tētiņi!

Iet no katra atvadīties.

VELĒNU VECĪTIS. Ik rītu celies, ik krietnāka topi!

KAUPIŅŠ. Ik rītu celies, ik skaistāka topi!

SAMTCEPURE. Ik rītu celies, ik gudrāka topi!

- **Nolasi, kādus vēlējumus Maija saņem!**
- **Kuri, tavuprāt, ir svarīgākie vārdi Maijai izteiktajos vēlējumos? Pasaki šo vārdu sinonīmus!**

MAIJA. Paldies, paldies par visu labu! Mūžu dzīvošu,
mūžu jūs pieminēšu.

Sāk kāpt pa pupas zariem augstāk, augstāk, nozūd.

Vecīši ar ilgošanos noskatās.

KAUPIŅŠ *piepeši*. Melna ēna pārskrēja!

VELĒNU VECĪTIS. Nelabs cilvēks nāk!

Visi sastingst savās vietās kā sākumā.

[..]

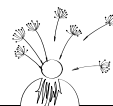
Priekšgars.

- **Kas, tavuprāt, ierodas pazemē?**
- **Pastāsti, kā šis cilvēks varētu izturēties!**
- **Kas ir līdzīgs (notikumi, tēli) lugas fragmentā un iepriekš lasītajā pasakā?**

kā acu raugu – kā kaut ko dārgu

ciema kukulis – dāvana, ejot ciemos





- **Lasi sakāmvārdus un pasaki, kuru no tiem tu varētu attiecināt uz Maiju! Pamato savu viedokli!**

Labs tikums spīd vairāk nekā zelts.

Labs ar labu saderas.

Esi labs, tad tevi arī turēs par labu.

Ko pats negribi, to otram nedari.

Dots devējam atdodas.

(Sakāmvārdi)

- **Uzmini mīklas!**

Apkārt nevar apiet, pāri nevar pārkāpt.

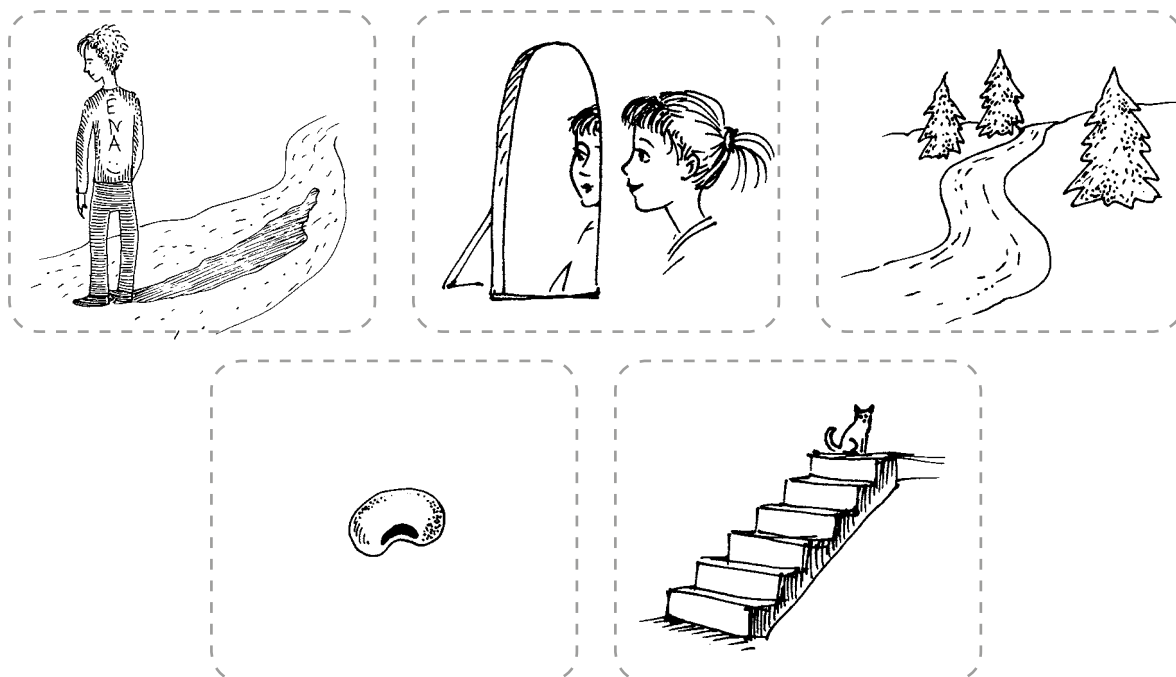
auns – aitu tēviņš

Tievs, tievs, garš, garš – mūžam gala nedabūs.

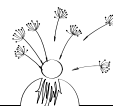
Koks pie koka, zars pie zara, ik pie zara ligzda, katrā ligzdā ola, katrai olai melnums galā.

Tēvs ar māti, abi vienā garumā; bērniņi cits par citu augstāki.

Auna acs sienmalē.



- **Izdomā mīklas par lugas tēliem! Aicini klasesbiedrus tās atminēt!**



LATVIJA

LATVIEŠU FOLKLORA

- Ko tu zini par Latviju? Pārrunā ar vecākiem, klasesbiedriem vai skolotāju,
 - kuras vietas Latvijā būtu jāapmeklē;
 - kādi ievērojami cilvēki dzīvo Latvijā!
- Izpēti interneta vietnes par Latviju!
- Izpēti Latvijas karti! Noskaidro, kuri kultūrvēsturiski novadi atrodas Latvijā! Izmanto interneta vietni: <http://www.visitlatvia.lv/lv/vispariga-informacija!>



- Lasi tautasdziesmas un noskaidro, kā senais latvietis atklāj tēvzemes mīlestību!

Ai, tēva zemīte,
Tavu jaukumiņu!
Smildziņa ziedēja
Sudraba ziedus!

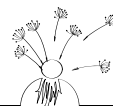
Es pazinu tēva mājas
Bez saulītes vakarā:
Vītols aug pie vārtiem
Sudrabiņa lapiņām.

Kas kaitēja man dzīvot
Apaļā kalniņā:
Visapkārt saule tek,
Sudrabiņu sijādama.

bez saulītes vakarā –
vakarā, kad saule norietējusi

kaitēja dzīvot – *šeit*: bija
labi dzīvot

- Kāpēc dziesmas sacerētājs iztēlojas, ka ziedi, lapiņas, saulīte ir no sudraba?



- **Kāda attieksme tautasdziesmās pausta pret savu zemi (lepnums, mīlestība u. c.)?**
- **Pamato savu viedokli ar tautasdziesmu rindām!**
- **Kura zeme ir tava tēvzeme?**
- **Kura tavas ģimenes paaudze ir saistīta ar Latviju?**
- **Lasi teiku!**

tēvzeme – valsts, zeme, kas kādam ir viņa senču zeme; tēvija; arī dzimtene

Latviešu tautas teika

Tai laikā, kad latvieši vēl paši par savu tēviju un tās mežiem, druvām un pļavām, kā brīvi ļaudis valdīja, tad Gaismas kalnā tumšu egļu mežu vidū pacēlās lepna un stalta latviešu pils. Aiz tās stiprajiem un cietajiem mūriem meklēja šā apgabala iedzīvotāji kara laikos patvērumu un to te arī atrada.

Kad tautas labākā daļa karā krita, tad šī latviešu pils ar veco ticību un tautas dieviem pazuda kalna galā.

stalta – liela, augsta

patvērums – droša vieta, kurā var noslēpties

burbuļot – ūdens tecēšanas radīta skaņa

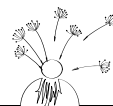
dūšīgie – šeit: drosmīgie

- **Kas atradās Gaismas kalnā?**
- **Kāda izskatījās pils?**
- **Kāpēc pils pazuda?**

Bruņinieki uzcēla jaunu pili. Vecās pils vārdu uzticēja kādam vecam kokam, zem kura latvju tauta saviem dieviem ziedoja. Šis koks izstiepa it plaši savus kuplos zarus pār *upīti*, kas *pastāvīgi* burbuļoja, un dziļi savā sirdī glabāja uzticēto noslēpumu.

Bet, ja kāds vecās pils paslēpto vārdu uzminētu, tad jaunā pils piepeši nogrimtu zemes dziļumos un vecā latviešu pils atkal izceltos no tumšā zemes klēpja. Saules spožumā šī vecā pils tad izskatītos ļoti lepna un stalta. Un līdz ar veco pili tad celtos arī tās dūšīgie kareivji no sava ilgā miega.

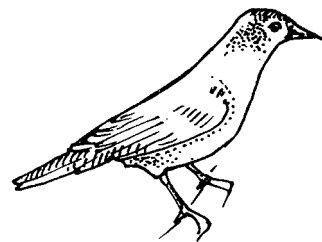
- **Kas uzcēla jaunu pili?**
- **Kam bruņinieki uzticēja vecās pils vārdu? Kāpēc?**
- **Kas notiktu, ja kāds pils vārdu atminētu?**



ANDREJS EGLĪTIS (1912–2006)

- **Kāpēc katra tauta sargā savu tēvzemi?**
- **Lasi Andreja Eglīša dzejoli!**

Viena vien vairs lakstīgala	Ne es došu tēvu zemi.
Tur vēl nakti nomodā –	Apjoz dziesmu, lakstīgala,
Viena vien man tā zemīte,	Visapkārt robežām –
Kas tur mani nomodā.	Lai kļūst akla naida
Sveši ļaudis karu prasa,	lode,
Kāro manu tēvu zemi.	Tavu dziesmu klausoties.
Ne es došu lakstīgalu,	(„Tauta manas mājas”, 1993)



kārot – ļoti gribēt iegūt
tēvu zeme – šeit: tēvzeme
apjozt – apņemt, apvīt
 apkārt

- **Ko dzejas varonim nozīmē tēvu zeme?**
- **Ko, tavuprāt, dzejas varonis ir gatavs darīt, lai neatdotu savu tēvu zemi svešajiem ļaudīm?**
- **Kā iespējams nosargāt savu zemi?**
- **Ko nozīmē izceltie vārdi?**

MĀRA ZĀLĪTE (1952)

- **Kas, tavuprāt, ir Laimīgā zeme?**
- **Lasi Māras Zālītes dzejoli!**

Kur zaļa zāle, tumša nakts

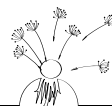
Virs galvas mūžīgs Piena Ceļš	Kur zaļa zāle, tumša nakts,
Un mūžīgs ceļš zem kājām.	Kur migla rokām maigām,
Tas ved uz Zemi Laimīgo	Kur, laimesbērnus meklējot,
Un izrādās – uz mājām,	Ik dienas Laime staigā.

(„Dziedināšana”, 1996)

- **Kāpēc mājas ir Laimīgā Zeme?**
- **Kāda, tavuprāt, izskatās Laimīgā Zeme?**

mūžīgs – tāds, kas pastāv bezgalīgi

Piena Ceļš – galaktika, kas apvieno 200–400 miljardu zvaigžņu un ko naktī var novērot kā gaišu joslu pāri debesīm



ROBERTS MŪKS (1923–2006)

▪ Lasi dzejoli!

Latvija

Šī zeme man dārga,
Jo citas zemes nav,
Jo nav arī citu debesu.
Var jau būt, ka kaut kur pa ēteru
Lidinās eņģeļi apzeltītiem spārniem,
Var jau būt, ka kaut kur dod dzert nektāru
No grezniem traukiem, –
Man pietiek, ka uz Latvijas zemes
Eņģeļi ir pārvērtušies stārķos
Un nektāru ražo bites
No pārs hektāriem
Vizbulīšu.

Kā tad vēl vairāk vajag, lai būtu
Virs zemes un debesīs reizē, –
Lai dzīvotu pārmaiņus –
Te taisni, te greizi?!

(„Ar pīpi uz mākoņa malas”, 2001)

ēters – šeit: debesis

nektārs – sengrieķu mitoloģijā dievu dzēriens, kas piešķir mūžīgu jaunību un skaistumu; viela, ko bites pārstrādā no ziedputekšņiem

pārs – pāris

hektārs – mērvienība; 10000 kvadrātmetru

vizbulīte – pavasara puķīte ar ziliem ziediem, kas uzzied agri pavasarī mežā

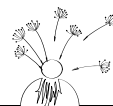


greizi – šeit: kļūdaini, nepareizi

- Kāpēc Roberta Mūka dzejas varonim Latvija ir dārga?
- Kā vēl varētu pateikt *ir dārga*?
- Kāpēc dzejas varonim nevajag ne nektāru, ne dārgus traukus?
- Izpēti frazeoloģismus ar vārdiem *taisns* un *greizs* un to skaidrojums!

Pa taisno sar. – pa visīsāko ceļu (virzīt, virzīties).
Iet taisnu ceļu – rīkoties atklāti, godīgi.
Taisnā ceļā – bez novirzēm, arī bez kavējumiem.
Greizais spogulis – spogulis, kas rāda izkropļotu attēlu.
Greizs solis – nepareiza rīcība

- Ko nozīmē dzīvot *te taisni, te greizi*? Kuru frazeoloģismu tu varētu izmantot savā atbildē?
- Kā tu domā – vai vienmēr iespējams dzīvot tikai *taisni*?



PĒTERS BRŪVERIS (1957–2003)

▪ Kas tavā dzimtenē ir skaists?

▪ Lasi Pētera Brūvera dzejoli!

Manai tēvuzemei

Zvaigznes debesīs lai laistās

Un lai brīžiem Pērkons rūc

Lai ir mūsu pļavas skaistas

Un lai ziedos bites dūc

Lai mirdz varavīksne koša

Pāri visai pamalei

Lai tev vienmēr gaita droša

Kad pa tēvu zemi ej

Lai briest rudzi kvieši mieži

Rasmīgs *vējš lai lietu nes*

Lai vai kādi likteņgrieži

Mainītos uz pasaules

Vai ir vakari vai rīti

Lai ik vērī putni dzied

Sudrabpalsā *mētelītī*

Lai pats Dievis *līdz iet*

(„Katram mazam putniņam”, 2002)

tēvuzeme – šeit: tēvzeme

laistīties – spoži spīdēt

pamale – debess josla
apvāršņa tuvumā

gaita – kustība pārvietojoties

briest – nogatavoties

rasmīgs – auglīgs, ražens

likteņgrieži – nozīmīgas
pārmaiņas cilvēka vai tautas
liktenī

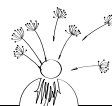
vēris – mežs, kurā aug
egles vai egļu audze kopā
ar bērziem, apsēm un
baltalkšņiem

sudrabpalss – sudrabaini
pelēcīgs

Dievis – Dievs

▪ Kā dzejnieks atklāj savas tēvuzemes skaistumu?

▪ Uzzīmē dzejolī attēloto tēvuzemi!



JĀNIS BALTVILKS (1944–2003)

▪ Lasi dzejoli!

Cik maksā visdārgākais?

Cik maksā laiva?
Tik un tik!
Cik maksā kuģis?
Tik un tik!
Cik maksā tilts šis?
Tik un tik!
Cik maksā Daugava?

...necik...

Cik maksā lidmašīna?
Tik!
Cik maksā debesis?

...necik...

Cik maksā rudzi?
Tik un tik!
Cik maksā Tēvzeme?

...necik...

Cik maksā rīta rasa pļavā?
Cik maksā varavīksnes krāsas?
Cik maksā smaids, ko dāvā māsa?
Cik – tēva balss, cik – mātes glāsts?

Es domāju, tev skaidrs jau:
visdārgākajam
cenas nav.

(„Izmazgātās debesis”, 2000)

Daugava – Latvijas
lielākā upe

glāsts – maigs rokas
pieskāriens

cena – preces vērtības
izteiksme naudā

▪ Paskaidro, kāpēc visdārgākajam nav cenas!

▪ Pastāsti, kas tev ir visdārgākais!

▪ Izpēti vārdu savienojumus, kuros lietots vārds *cena*! Kurus no tiem tu esi lietojis, sarunājoties ar citiem cilvēkiem?

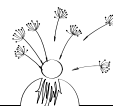
Par katru cenu – *katrā ziņā, izmantojot visus līdzekļus.*

Uzsist sev cenu sar. – *palielināt savas darbības, rīcības vērtību, nozīmi.*

Uzsist cenu sar. – *ievērojami paaugstināt cenu.*

Nosist cenu sar. – *ievērojami pazemināt cenu.*

Būt cenā sar. – *būt vērtīgam, vajadzīgam, pieprasītam.*



VIZMA BELŠEVICA (1931–2005)

- Kādus savas valsts svētkus tu zini?
- Lasi Vizmas Belševicas romāna „Bille” fragmentu!

Bille (1992)

Valsts svētki

(Fragments)

Romāna trīs daļās stāstīts par meiteni Billi, kura dzīvo 20. gadsimta trīsdesmitajos gados Rīgā, Grīziņkalna īres namā, trūcīgā ģimenē. Notikumi Billes dzīvē atklāti meitenes skatījumā, neslēpjot viņas gaišo, labsirdīgo attieksmi pret dzīvi. Romānā īpaši spilgti tēlots meitenes lepnums par viņas valsti – Latviju.

Grīziņkalns – Rīgas rajons, kas izveidojās 19. gadsimta beigās un 20. gadsimta sākumā kā tipisks strādnieku rajons, kur dzīvoja apkārtējo fabriku strādnieki. Grīziņkalns savu nosaukumu ieguvis no vārda *grīziņas* – smilšu kāpas.

Iela vienās ugunīs. Gar abām malām ik pa solim mazs bundolītis: vidū deglis, liesmiņa galā. Vēja nebija, liesmiņas dega taisni un svinīgi. Bille paskatījās uz vienu pusi – līdz pašam Grīziņkalnam stiepās mazie gaišumiņi, paskatījās uz otru – līdz Tallinas ielai arī.

bundolītis – bundulītis; apaļš vai ieapaļš trauks ar vāku

degļis – šeit: aukla, kuru izmanto svecēs aizdedzināšanai

strupi – šeit: nelaipni

– Vai tā būs visā pilsētā? – viņa jautāja vecaimātei.

– Tad jau redzēs, – vecāmāte strupi atbildēja.

Nu jā. Bille te nebija runāšanai un jautāšanai. Billei vispār likās, viņu ņem līdzī tikai tāpēc, lai vecaimātei nevajadzētu vienai runāt, jo uz tādiem, kas pa ielu staigā, paši ar sevi runādami, cilvēki skatās kā uz jocīgiem. Kad vecāmāte gribēs, pati kaut ko pastāstīs. Atlika turēties pie rokas un raudzīties apkārt.

logā Ulmanis – logā Kārļa Ulmaņa (Latvijas valsts prezidenta no 1936. līdz 1940. g.) attēls

pievilguši – piesūkušies ar mitrumu

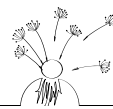
skārdnieka darbnīca – amatnieka darbnīca, kurā izgatavo **skārda** izstrādājumus, ierīko skārda jumta segumu un ūdens novadīšanas ierīces

skārds – plāna metāla plāksne

- Kas Billi izbrīna, izejot uz ielas?
- Kā Bille jūtas, nesaņēmusi gaidīto atbildi?

Re, Bānīša veikala logs gaišs, logā Ulmanis, ar brūklenāju vainagu appīts, un sarkanbaltsarkans karogs. Pie visām mājām arī karogi, tikai pievilguši, neplīvo nemaz. Taisni žēl, ka nav vēja. Bet vējā atkal skaistās uguntiņas dzistu nost. Tad jau labāk lai uguntiņas.

Saldumu Haines logā tāpat Ulmanis un karogs, nevis ripeniski rievainā taure, no kuras bira un nevarēja izbirt zeltīti klinģerīši. Un skārdnieka darbnīcā Ulmanis. Šim



zaķa staipekņu vija apkārt. Bet aiz darbnīcas jau stūris un garā Tallinas iela uguntiņās, uguntiņās, uguntiņās...

– Kāpēc šodien tā? – ievaicājās Bille, aizmirsusi, ka viņa te nav prašņāšanai.

– Valsts svētki, – vecmāte strupi atbildēja.

Prasīt, kas ir valsts svētki? Vecmāte sacīs: tad jau redzēs. Pagaidām valsts svētki bija uguntiņas, karogi, Ulmanis. Un cilvēki staigāja ne kā citiem vakariem, bet klusi un svinīgi. Kā uguntiņas.

zaķa staipekņi – vītenaugi

valsts svētki – Latvijas
dzimšanas diena
18. novembrī

▪ **Ko Bille ievēro, ejot pa Tallinas ielu?**

▪ **Kā tu saprotami paskaidrotu Billei, kas ir valsts svētki?**

Pa Tallinas ielu vecmāte nogriezās uz Marijas ielas pusi. Nez vai Zvaigžņu ielā arī būs uguntiņas?

Bija. Liepu kailajās, miklajās pazarēs zibinājās sīki atspīdumi. Valsts svētki. Tā viscaur, vai tālāk vēl kas būs?

Kad viņas gāja pa uguntiņās blāzmojošo Marijas ielu garām skaistam, aizpērn celtam namam, vecmāte sacīja: – Te mani pēdējie kungi dzīvoja, trešajā stāvā, kur tie puķainie aizkari.

Divas nedēļas viņa sabija pie tiem pēdējiem kungiem.
[..]

Lielie nemāk sadzīvot. Ir jau nelāga, kad vecmāte brēc un dunkājas, bet to brīdi vajag pārciest, un tad ir atkal labi. It kā mammucis būtu citādāks, tāpat brēc un dunkājas, un neviens nevar pa prātam izdarīt.

mikls – mazliet mitrs

zibināties – spīdēt

aizpērn – aizpagājušajā gadā

sabija – bija, tur dzīvoja

ir nelāga – ir slikti

brēkt – skaļi kliegt,
dusmoties

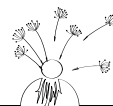
dunkāties – ne pārāk stipri
sist ar dūri vai elkoni (parasti
pa sāniem, muguru)

mammucis – *šeit*: māte,
mamma

▪ **Kāda, tavuprāt, ir Billes ģimene?**

▪ **Pasaki citiem vārdiem uguntiņas blāzmoja!**

Tagad pat – viņas iet uz valsts svētkiem, viss ir tik skaisti un neredzēti, un mājupceļā vecmāte būs apmaldījusies, tad Bille varēs parādīt, cik labi viņa pazīst Rīgu un ceļu zina. Aizvedīs vecmāti tieši uz Vārnu ielu un pa vārtiem iekšā. Vecmāte tad paslavēs Billi un teiks, ka bez Billes gudrās galvas viņas nemūžam nebūtu māju atradušas un sazin kur pasaulē aizklīdušas. Bille būs laimīga un lepna. Viņas dzers kumelišu tēju, ēdīs kartupeļu pankūkas, un viss būs labi, ja vien mammucis nesāks brēkt
[..].



- **Ko Bille iztēlojas?**
- **Ko tu ieteiktu darīt Billes ģimenei, lai meitene varētu justies tā, kā viņa to ir iztēlojusies?**

ķīķerēt – skatīties

Matīsa iela ugunīnās un Ulmaņos. Ja blakus nebūtu vecāmāte, bet Ausma, Bille sacītu: – Re, visos veikalos Ulmani vien pārdod, – un Ausma smietos kā traka, Bille arī smietos tā, ka garāmgājēji sāktu skatīties un kratīt galvas, bet ar vecmāti nevarēja zināt, vecāmāte jokus nesaprata. Cik tur tālu līdz dunkai un uzbrēcienam, un visa labā saskaņa pagalam.

Vispār Ulmaņi bija glīti, bet Billei sāka apnikt. Viņai veikalu logi patika ar dažādām mantām. Daudzas bija neredzētas, un tikai vecāmāte, pie kungiem kalpojusi, zināja pastāstīt, kur katra liekama vai lietojama, bet tālāk, lepnajos centra veikalos, gadījās tādas mantas, ko ne vecāmāte nepazina. Un vecaimātei arī nebija pacietības pie veikalu logiem stāvēt. Viņa rāva Billi prom, sacīdama: – Nav ko ķīķerēt. Ne tev kas bija, ne būs. [...]

- **Pasaki citiem vārdiem *smietos kā traka!***
- **Kāpēc Billei gribas, lai viņai blakus būtu Ausma?**

Viņas nonāk svinību vietā – pie prezidenta pils. Vecāmāte uzceļ Billi uz staba, lai viņa varētu redzēt svinības.

Nu Bille redzēja valsts svētkus. **Pils zvēroja vienās ugunīs**, un no lielā balkona līdz pašai zemei Latvijas karogs visa balkona platumā. Uz balkona stāvēja kungi tumšās drēbēs un tumšām galvām. Vidū pats Ulmanis, īsts un dzīvs. Ulmanim galva bija gaiša, sirmie mati spīdēja ugunīs, viņš bija lielāks, skaistāks un cienīgāks par citiem kungiem.

Ulmanis runāja, rokas cilādams, pūlis reizēm atzinīgi nošalcās, bet, par ko, nevarēja zināt. Redzams bija, ka Ulmanis runā, dzirdams arī, tikai atsevišķus vārdus atšķirt nevarēja. Cilvēki šajā galā ap Billi arī staipīja kaklus un grieza ausis, pūlējās saklausīt. Īpaši maza večiņa, iesānis vecaimātei, no gadiem tā sakumpusi, ka noteikti arī neko neredzēja. Viņu jau neviens uz staba uzcēlis nebija.

Tak večiņa klausījās visiem spēkiem un laikam pat kaut ko saprata, jo vienreiz, kad pūlis priekšā atkal iemurdējās, saldi un spalgi nolocīja: – Lai dzīvo Kārlīts Ulmanīts!

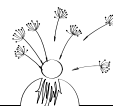
cienīgāks – tāds, kas pelnījis lielāku atzinību un ievērību

nošalkties – runājot vienlaikus, radīt samērā vienmērīgas skaņas

večiņa – veka sieviņa

iemurdēties – šeit: sākt vienlaicīgi runāt

nolocīt – šeit: izkliegt



- **Ko Bille redz valsts svētkos?**
- **Pasaki citiem vārdiem izcelto teikumu!**
- **Kas liecina, ka Bille ir ļoti vērīga?**
- **Iztēlojies, ko Bille varētu mājās pastāstīt par valsts svētkiem!**

JĀNIS JAUNSUDRABIŅŠ (1877–1962)

- **Pasaki citiem vārdiem *piemini Latviju!***

Piemini Latviju (1947)

(Fragments)

Dzīvodams svešumā – Vācijā, rakstnieks rada eseju, kurā pauž dzimtās Latvijas mīlestību.

pieminēt – atcerēties, godināt

latvis – latvietis

nemitēties – nepārstāt, nepārtraukt

daudzina – slavēt, cildināt

paust – stāstīt

šūpulis – šūpojama guļasvieta zīdaiņiem

taujāt – jautāt

dedzīgi – stipri, kvēli

Latvi, lai kurā zemes daļā tu nonāktu, – piemini Latviju! Nekad un nekur savā mūžā tu vairs nedzirdēsi skaistāka vārda par šo vārdu; tāpēc nemities to daudzināt, nebeidz slavēt valsti, kas šo vārdu nes. Ja esi tēvs, paud to saviem bērniem, ja esi māte, dziedī par viņu pie savu bērnu un mazbērnu šūpuļiem, bet, ja esi bērns, kas dzimis trimdā, – nerimsti taujāt par šo zemi savus vecākus. Latvija lai tavās domās un iedomās ir kā tāla, brīnišķīga sala pasaules jūrā, uz kuru vienmēr jāstāv vērsta tavas dzīves laivas priekšgalam.

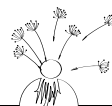
Diena vai nakts, vakars vai rīts, – turi viņu prātā, piemini viņu, iemīli viņu arvien dedzīgāk.

- **Turpini izcelto teikumu!**

Gada laikiem nākot un ejot, – piemini Latviju! [..]

Dzīvo kur dzīvodams, bet nesaki nekad, – te es esmu atradis jaunu dzimteni. Jo zini: dzimtene ir tikai viena – kur esi dzimis, kur dzimuši un mūžu nodzīvojuši tavi vecāki, tavi senči, paaudžu paaudzes.

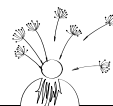
- **Kāpēc latvietim vienmēr jāpiemin sava zeme?**
- **Kas jādara tēvam, mātei, bērnam?**
- **Ar ko Jānis Jaunsudrabiņš salīdzina cilvēka dzīvi?**
- **Kur cilvēkam ir dzimtene?**
- **Pastāsti, kas tevi saista ar Latviju!**



Pārskati mācību grāmatas atvērumu ... - lpp. un papildini domu karti, pasakot atziņu/secinājumu/mācību u. c., ko guvi pēc katras nodaļas iepazīšanas!

Lai tev vienmēr gribas atklāt ko jaunu sevī, tev tuvajos cilvēkos un vietās, kur tu nonāc! Latviešu rakstniece Regīna Ezera ir sacījusi: „Pasaule ir kā jūra .. bez gala, bez malas, un tu brauc kā buenieks pa vējam.”Esi meklētājs un radi pats savu neatkārtojamo pasauli!

Lai tev skaista vasara!



ZIŅAS PAR AUTORIEM

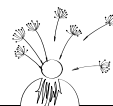
Aspazija, īstajā vārdā Elza Rozenberga (1865–1943) – latviešu dzejniece, lugu un prozas darbu autore. Dzimusi Zemgalē – Zaļenieku pagastā saimnieka ģimenē. Ieguvusi labu pamatizglītību, mācījusies Jelgavas ģimnāzijā. Bijusi Raiņa sieva. Piecpadsmit gadus Aspazija kopā ar Raini dzīvojusi emigrācijā Kastanjolā (Šveicē). Pseidonīmu (izdomāts vārds vai uzvārds, ko pieņem īstā vārda vai uzvārda vietā) Aspazija aizguvusi no Senās Grieķijas valdnieka Perikla sievas vārda – Aspasijs.

Jānis Baltvilks (1944–2003) – latviešu dzejnieks, stāstu un pasaku autors. Uzrakstījis divdesmit piecas dzejoļu grāmatas bērniem. Dzimis Kurzemē – Smārdē. Strādājis dažādās bērnu un jauniešu izdevumu redakcijās, bieži apmeklējis skolas, lai tiktos ar skolēniem un runātu par dabu, kas dzejniekam bijusi ļoti tuva. Jāņa Baltvilka vārdā ir nosaukta balva literatūrā, kas katru gadu 24. jūlijā, rakstnieka dzimšanas dienā, tiek piešķirta par labāko grāmatu bērniem un jauniešiem.

Fricis Bārda (1880–1919) – latviešu dzejnieks. Dzimis Ziemeļvidzemē – Pociema pagasta „Rumbiņos” astoņu bērnu ģimenē. Mācījies Valkas skolotāju seminārā, kādu laiku strādājis par skolotāju, tad devies studēt filozofiju uz Tērbatu (Tartu), vēlāk – uz Vīni. Fricis Bārda ir uzrakstījis tikai 2 dzejoļu grāmatas, taču tām ir liela nozīme latviešu literatūrā. Viņa dzejā pausta doma par dabas un cilvēka ciešo vienotību. Ar lielu mīlumu un iejūtību autors stāsta par ikvienas dzīvas būtnes, auga un dabas parādības skaistumu, vērtību un nozīmību Dieva radītajā pasaules kārtībā.

Vizma Belševica (1931–2005) – latviešu dzejniece, rakstījusi arī stāstus, noveles un romānus. Dzimusi Rīgā. Padomju varas gados Vizma Belševica tika dēvēta par latviešu tautas sirdsapziņu. Pēc dzejoļu grāmatas *Gadu gredzeni* (1969) iznākšanas ilgu laiku bija aizliegts publicēt viņas literāros darbus. Šajos „klusēšanas” gados Vizma Belševica ir tulkojusi citu rakstnieku (krievu, ukraiņu, amerikāņu, zviedru, angļu) dzeju un prozu. Literatūras kritiķi ir ļoti atzinīgi novērtējuši viņas ieguldījumu latviešu valodas bagātināšanā.

Rūdolfs Blaumanis (1863–1908) – rakstījis stāstus, noveles, lugas, dzeju. Dzimis Ērgļos. No piecu gadu vecuma līdz mūža beigām viņa dzīve ir bijusi saistīta ar Ērgļu pagasta „Braku” mājām. Te arī ir radušās idejas un iedvesma daudziem Rūdolfa Blaumaņa darbiem. 1959. gadā „Brakos” atvērta rakstnieka memoriālais muzejs, bet Druvienā – muzejs lugas „Skroderdienas Silmačos” izrādēm.



Anna Brigadere (1861–1933) – rakstījusi pasaku lugas, dzeju un prozas darbus. Dzimusi Zemgalē, bērnību pavadījusi Tērvetē. Mūža noslēgumā uzrakstījusi autobiogrāfisku triloģiju – “Dievs. Daba. Darbs” (1926), “Skarbos vējos” (1930), “Akmens sprostā” (1933) –, kurā stāstīts par notikumiem un pārdzīvojumiem viņas bērnībā un jaunībā. Filozofe Zenta Mauriņa par Annu Brigaderi ir teikusi: „Skaidra, skarba, stipra, spītīga, strādīga.» Tērvetē atvērts Annas Brigaderes memoriālais muzejs „Sprīdīši”.

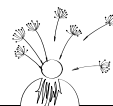
Pēters Brūveris (1957–2003) – latviešu dzejnieks un tulkotājs. Dzimis Rīgā. Studējis Latvijas Valsts konservatorijā. Rakstījis dzejoļu grāmatas gan pieaugušajiem, gan arī bērniem. Šā autora dzejai ir raksturīga muzikalitāte, kas devusi iespēju ļoti veiksmīgi sadarboties ar komponistiem. Pēters Brūveris ir sacerējis arī dziesmu tekstus muzikālām izrādēm. Atdzejojis no lietuviešu, krievu, vācu, prūšu, azerbaidžāņu, turku un citām valodām.

Māra Cielēna (1954) – raksta dzejoļus, pasakas un stāstus bērniem. Dzimusi Rīgā zinātnieku ģimenē – tēvs bioķīmiķis, māte ģeogrāfe. Bērnībā Māra labi sapratās ar vecmāmiņu, kura vienmēr zināja labākās kastaņu ražas vietas un zivju veikalus ar vislielākajiem akvārijiem. Skolā viņai vislabāk patika literatūra, tāpēc arī radās vēlēšanās studēt latviešu filoloģiju. Māra Cielēna apgalvo: „Man patīk rakstīt – tāpat kā patīk peldēties ezerā, sēdēt pie ugunsкура, klīst pa svešām, skaistām pilsētām, domāt, iztēloties, sapņot.”

Andrejs Eglītis (1912–2006) – latviešu dzejnieks, rakstījis arī esejas un publicistiku. Dzimis Vidzemes dienvidaustrumos – Ļaudonas pagastā kalpu ģimenē. Bijis Latviešu leģiona 19. divīzijas kara korespondents. 1944. gadā komponiste Lūcija Garūta komponējusi kantāti “Dievs, Tava zeme deg!” ar Andreja Eglīša vārdiem. Tā ir lūgšana par tautu, ko posta karš. 1945. gada naktī no 7. uz 8. maiju Andrejs Eglītis bēgļu laivā devies uz Zviedriju, dzīvojis Stokholmā līdz 1998. gadam, kad pēc 53 svešatnē pavadītiem gadiem atgriezies Latvijā.

Jānis Jaunsudrabiņš (1877–1962) – rakstījis stāstus, tēlojumus, romānus, lugas, dzejoļus, kā arī gleznojis. Dzimis Neretas pagasta „Krodziņos” kalpu ģimenē, agri zaudējis tēvu. Bērnībā un jaunībā pieredzēto Jānis Jaunsudrabiņš attēlojis „Baltajā grāmatā” un „Zaļajā grāmatā”. Rakstnieks bija kaislīgs makšķernieks un uzmanīgs dabas vērotājs. Savas izjūtas pie ūdeņiem viņš attēlojis arī literārajos darbos. 1944. gadā, kad Latvijā ienāca padomju armija, Jānis Jaunsudrabiņš devās uz Vāciju un turpināja literāro darbību. Neretas pagasta “Riekstiņos” iekārtots rakstnieka memoriālais muzejs.

Jānis Klīdzējs (1914–2000) – latgaliešu dzejnieks, stāstu, noveļu un romānu autors. Kad 1944. gadā padomju karaspēks ienāca Latvijā, Jānis Klīdzējs devās bēgļu gaitās uz Vāciju, bet 1950. gadā aizceļoja uz ASV, kur iestājās Sociālo zinātņu institūtā un 1957. gadā ieguva maģistra grādu klīniskajā socioloģijā. Pēc viņa romāna “Cilvēka bērns” motīviem uzņemta latviešu režisora Jāņa Streiča spēlfilma.



Roberts Mūks, īstajā vārdā Roberts Avens (1923–2006) – latviešu dzejnieks, filozofs. Dzimis Latgalē – Galēnu pagastā. Otrā pasaules kara laikā devies svešumā. Studējis vairākās universitātēs Vācijā, Beļģijā, ASV, ir ieguvis doktora grādu filozofijā. Kopš 1998. gadā Roberts Mūks dzīvojis Rīgā un turpinājis publicēt filozofiskas grāmatas un dzejoļu krājumus.

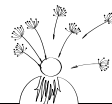
Rainis, īstajā vārdā Jānis Pliekšāns (1865–1929) – latviešu dzejnieks un lugu autors, rakstījis arī bērniem. Viens no ievērojamākajiem latviešu tautas kultūras un nacionālās pašapziņas veidotājiem. Dzimis Dunavas pagasta “Varslavānos”. Studējis Pēterburgas Universitātes Juridiskajā fakultātē. Dzejnieces Aspazijas dzīvesbiedrs. 15 gadus kopā ar Aspaziju pavadījis emigrācijā Kastanjolā (Šveicē). Tur tapuši viņa nozīmīgākie darbi. Pēc atgriešanās Latvijā Rainis aktīvi iesaistījies politiskajā un kultūras dzīvē, ieņēmis dažādus sabiedriski nozīmīgus amatus.

Ieva Samauska (1979) – dzejniece, stāstu autore, žurnāliste. Rakstījusi gan pieaugušajiem, gan arī bērniem. Dzimusi Kurzemē – Saldū. Jau kopš bērnības Ievai Samauskai ļoti patīcis rakstīt dzejoļus, stāstus un dienasgrāmatu. Kļuvusi par žurnālisti, viņa papildus mācījusies arī Literārajā Akadēmijā un sapratusi, ka vēlas nodarboties ar rakstniecību.

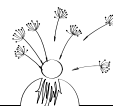
Kristīne Ulberga-Rubīne (1979) – rakstījusi stāstus pusaudžiem. Dzimusi Rīgā. Strādājusi par žurnālisti. Pašlaik kopā ar ģimeni dzīvo Tārgales pagastā un ir pievērsusies literārajai darbībai. Kristīne Ulberga-Rubīne uzskata, ka, „rakstīšana ir darbs”. Viņas stāsts „Es grāmatas nelasu” 2007. gadā ieguva 2. vietu Latvijas Bērnu un jaunatnes literatūras padomes rīkotajā konkursā „Baltā Vilka grāmatas”.

Māra Zālīte (1952) – latviešu dzejniece, publiciste, lugu autore. Dzimusi Krasnojarskā, kur bija izsūtīta viņas ģimene. 1956. gadā atgriezusies Latvijā. Mācījusies Murjāņu sporta vidusskolā, studējusi latviešu filoloģiju. Dzejniece ir viena no ievērojamākajām latviešu kultūras darbiniecēm. Viņa ir veikusi nozīmīgu darbu latviešu valodas kā valsts valodas stiprināšanā un kopšanā.

Inese Zandere (1958) – bērnu dzejniece, lugas „Kaķīša dzirnavas” autore. Dzimusi Zemgalē – Dobelē. Studējusi filozofiju Latvijas Valsts universitātē. Strādājusi dažādās laikrakstu un žurnālu redakcijās. Daudzi Ineses Zanderes dzejoļi ir komponēti, pēc viņas dzejoļu motīviem uzņemtas animācijas filmas („Nikno lapsēnu maršs”, „Miega vilcieniņš” u. c.), veidota teātra izrāde („Iekšīņa un āriņa”).



Imants Ziedonis (1933–2013) – latviešu dzejnieks, publicists, īsās prozas (literārās pasakas, epifānijas, apraksti) autors. Dzimis Slokas pagasta Ragaciemā. Studējis latviešu filoloģiju. Dzejnieks bijis spilgts Atmodas laika politiskais darbinieks. Imants Ziedonis allaž ir aicinājis savu darbu lasītājus domāt par latviešu folklorā apliecinātajām dzīves vērtībām. Dzejnieks ir teicis: „Ir diegam gals, nav gala šūšanai, ir mūžam gals, nav gala manis būšanai. Es kopšu, celšu arī aizsaulē, un manās acīs nemeklējiet *Nē*.” Imanta Ziedoņa aizsāktās idejas turpina fonds „Viegli”, kas izveidots 2012. gadā. Fonds veido dejnieka digitālo muzeju, rosina radošumu, aicina apzināties, ka „Latvija ir brīnumskaista zeme, bet skaistajam jāpalīdz parādīties”.



IZMANTOTĀ LITERATŪRA

- Aspazija. *Kopoti raksti*. 1. sēj. Rīga : Liesma, 1985.
- Baltvilks, Jānis. *Izmazgātās debesis*. Rīga : Rasa, 2000.
- Bārda, Fricis. *Dziesmas un lūgšanas Dzīvības Kokam*. Rīga : LVI, 1959.
- Belševica, Vizma. *Bille*. Triloģija. Rīga : Atēna, 2004.
- Brigadere, Anna. *Maija un Paija*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2007.
- Brūveris, Pēters. *Katram mazam putniņam*. Rīga : Preses nams, 2002.
- Cielēna, Māra. *Kad Karaliene bij Rīgā*. Rīga : Jāņa Rozes apgāds, 2001.
- Cielēna, Māra. *Pasakas*. Rīga : Atēna, 2003.
- Eglītis, Andrejs. *Tauta manas mājas*. Rīga : Preses nams, 1993.
- Eglītis, Andrejs. *Raksti*. 1. sēj. Rīga : Valters un Rapa, 2002.
- Grīns, Marģers, Grīna, Māra. *Latviešu gods, gadskārta un godi*. Rīga : Everest, 1992.
- Jaunsudrabiņš, Jānis. *Piemini Latviju*. Zvaigzne ABC, 2013.
- Klīdzējs, Jānis. *Cilvēka bērns*. Rīga : Sprīdītis, 1997.
- Latviešu tautas anekdotes*. Rīga : Liesma, 1982.
- Latviešu tautas dzīvesziņa*. 4. Tikumi. Vērtības. Sak. A. Rudzīte. Rīga : Zvaigzne, 1993.
- Latviešu tautas mīklas*. Rīga : Jāņa Rozes apgāds, 1999.
- Latviešu tautas pasakas*. Rīga : Zinātne, 1966.
- Literatūras rokasgrāmata*. Sast. Ē. Zimule. Rīga : Zvaigzne ABC, 1995.
- Mūks, Roberts. *Ar pīpi uz mākoņa malas*. Rīga : Daugava, 2001.
- Rainis. *Kopoti raksti*. 4. sēj. Rīga : Zinātne, 1978.
- Samauska, Ieva. *Eņģelītis*. Rīga : Zvaigzne ABC, 2010.
- Samauska, Ieva. *Meitene, kura mācēja visas pasaules valodas*. Rīga : Pētergailis, 2013.
- Sinonīmu vārdnīca*. Rīga : Avots, 2002.
- Ulberga-Rubīne, Kristīne. *Es grāmatas nelasu*. Rīga : Brīvais mustangs, 2009.
- Zālīte, Māra. *Dziedināšana*. Rīga : Likteņstāsti, 1996.
- Zālīte, Māra. *Meža gulbji*. Rīga : Karogs, 1996.
- Zandare, Inese. *Ja tu esi sivēns*. Rīga : Liels un mazs, 2006.
- Zandere, Inese. *Vārdurati*. Rīga : Jumava, 2008.
- Ziedonis, Imants. *Raksti*. 1. sēj. Rīga : Nordek, 1995.
- Ziedonis, Imants. *Tu dzīvoji dižu darbu*. Rīga : Liesma, 1985.
- Blaumanis, Rūdolfs. *Skroderdienas Silmačos*.
- Pieejams: <http://www.letonika.lv/literatura/read.aspx?r=164> [Skatīts: 22.10. 2013.].
- Latviešu tautasdziesmas*. Pieejams: <http://www.dainuskapis.lv> [Skatīts: 12.10.2013.].
- Latviešu tautas sakāmvārdi*. Pieejams: <http://valoda.ailab.lv/folkloras/sakamvardi/>
[Skatīts: 2013. 8. 11.].
- Literatūra*. Pieejams: <http://www.letonika.lv> [Skatīts: 2013. 23. 11.].
- Skaidrojošā vārdnīca*. Pieejams: <http://www.tezaurs.lv> [Skatīts: 2013. 14.10.].